

ĮMONIŲ IR PRAMONĖS GENERALINIS DIREKTORATAS

MIKROĮMONĖS VIDURINIAME MOKYME

GERIAUSIOS PROCEDŪROS PROJEKTAS:
GALUTINĖ EKSPERTŲ GRUPĖS ATASKAITA

EUROPOS KOMISIJA
ĮMONIŲ IR PRAMONĖS GENERALINIS DIREKTORATAS

VMĮ konkurencingumo skatinimas
Veršlumas

GERIAUSIOS PROCEDŪROS PROJEKTAS:
“MIKROĮMONĖS VIDURINIAME MOKYME”

GALUTINĖ EKSPERTŲ GRUPĖS ATASKAITA

Galutinė versija

2005 m. rugsėjis

Teisinis pranešimas

Šį projektą vykdė Europos Komisija ir nacionalinių valdžios institucijų paskirti verslo švietimo ekspertai pagal Daugiametę verslo ir verslumo programą (2001–2005), kurią koordinuoja Europos Komisijos Įmonių ir pramonės generalinis direktoratas.

Nors darbas buvo atliktas vadovaujant Komisijos pareigūnams, šiame dokumente išreikšti požiūriai nebūtinai atspindi Europos Komisijos nuomonę.

Dauginti leidžiama su sąlyga, kad bus nurodomas šaltinis.

Daugiau informacijos:

Europos Komisija

Įmonių ir pramonės generalinis direktoratas

E.1 skyrius: Verslumas

Faksas +32-2-29.66 27 8

El.paštas: Entr-entrepreneurship@cec.eu.int

http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures/index.htm

Informacija apie kitus projektus:

Informacija apie kitus Europos Komisijos ir nacionalinių administracijų bendrai vykdomus verslumo skatinimo projektus pateikiama šiame tinklapyje:

<http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/index.htm>

Turinys:

EKSPERTŲ GRUPĖS NARIAI.....	5
SANTRAUKA.....	7
1. ĮVADAS	11
1.1. Pagrindas	11
1.2. Tikslai ir metodika.....	12
1.3. Mokinių įmonės apibrėžimas	13
2. PROGRAMOS.....	15
2.1 Bendri mokinių įmonių programų bruožai.....	15
2.2. Kokių įgūdžių įgyjama šių programų dėka ?	17
2.3 Programų apžvalga.....	18
2.4 Sėkmės veiksniai ir geriausios praktikos rodikliai.....	19
3. KAI KURIE GEROS PRAKTIKOS PAVYZDŽIAI.....	21
4. DABARTINIS PROGRAMŲ TAIKYMAS: SKLAIDA, PAGRINDINĖS KLIŪTYS, ĮVERTINIMAS....	29
4.1 Mokinių įmonės įvairiuose švietimo lygmenyse.....	29
4.2. Kliūtys ir rizikos veiksniai	31
4.3. Kiekybiniai programų taikymo duomenys	33
4.4. Įvertinimas ir poveikis.....	36
5. MOKINIŲ PASAKOJIMAI APIE SĖKMĖS ATVEJUS	40
6. SISTEMOS BŪKLĖ, PARAMA IR VALSTYBĖS POLITIKOS VAIDMUO	43
6.1. Finansavimo šaltiniai ir privataus sektoriaus parama.....	43
6.2. Sistemos būklė ir valstybinio sektoriaus parama.....	44
6.3. Mokinių įmonių teisinis statusas ir jų valdymas	48
7. IŠVADOS	51
7.1. Pagrindinės išvados	51

7.2. Ateities perspektyvos.....	54
8. REKOMENDACIJOS	56

PRIEDAS:

Priimtą apibrėžimą atitinkančių ir šiame projekte nustatytų mokinių įmonių programų viduriniame mokyje sąrašas (2003–2004 mokslo metai).....	60
--	----

EKSPERTŲ GRUPĖS NARIAI

Šalis	Vardas, pavardė	Organizacija	Kontaktiniai duomenys
Belgija	ponia Sandrine De Crom	Administratie Economie (directoraat-general)	sandrine.decrom@ewbl.vlaanderen.be
	Prof. Bernard Surlemont	Fondation pour la Recherche et l'Enseignement de l'Esprit d'entreprendre	b.surlemont@freefondation.be
Čekija	ponas Miroslav Kadlec	Nacionalinis techninio ir profesinio švietimo institutas	kadlec@nuov.cz
	ponas Lukas Hula	Nacionalinis techninio ir profesinio švietimo institutas	hula@nuov.cz
Danija	ponia Mette Lise Rogne	Švietimo ministerija	mette.lise.rogne@uvm.dk
Vokietija	ponia Marion Hühtermann M.A.	Projekt Junior / Institut der Deutschen Wirtschaft Köln	huechtermann@iwkoeln.de
Estija	ponia Epp Vodja	Junior Achievement fondas	epp@ja.ee
Graikija	ponas Kostas Katsogiannos	Specialusis vykdomųjų švietimo programų priežiūros skyrius	katsogi@epeaek.gr
Ispanija	ponia Rosario Sánchez Núñez-Arenas	Ministerio de Educación y Ciencia	rosario.sanchezn@educ.mec.es
Prancūzija	ponia Christiane Moravie	Ministère de la Jeunesse, de l'Education Nationale et de la Recherche	christiane.moravie@education.gouv.fr
	ponas Jacques Mary	Ministère de l'économie, des finances et de l'industrie	jacques.mary@decas.finances.gouv.fr
Airija	ponia Fiona Kindlon	Second Level Support Service	fionakindlon@slss.ie
Italija	ponia Miriam Cresta	Junior Achievement Italija	miriam.cresta@junioritalia.org
Latvija	ponia Antra Slava	Centrinis Latvijos bankas (Latvijas Banka)	antra.slava@bank.lv
Lietuva	ponas Eugenijus Savicius	Junior Achievement Lietuva	jalith@lja.lt
Liuksemburgas	ponas Gilbert Engel	Ministère de l'Education Nationale, de la Formation Professionnelle et du Sport	engel@men.lu
Vengrija	ponia Dora Darazs	Vengrijos jaunimo verslo fondas	darazsdora@eletpalva.hu

Olandija	ponas Henk Vink	Mini-Ondernemingen Nederland	vink@vno-ncw.nl
Austrija	ponia Andrea Gintenstorfer	Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur	andrea.gintenstorfer@bmbwk.gv.at
Lenkija	ponas Marcin Kulikowski	Varšuvos ekonomikos mokykla	mkulik@sgh.waw.pl
Rumunija	ponas Gabriel Toader	Nacionalinė mažųjų ir vidutinių įmonių ir kooperatyvų agentūra (NASMEC)	gabrieltoader@mimmc.ro
Slovakija	ponia. Nadežda Redlich – Michalská	Švietimo ministerija	nadja@education.gov.sk
Suomija	ponas Antti Markkanen	Švietimo ministerija	Antti.Markkanen@minedu.fi
Švedija	ponia Annika Järema	NUTEK, Švedijos ekonominės ir regioninės plėtros agentūra	annika.jarema@nutek.se
Jungtinė Karalystė	ponas Patrick Shipp	Enterprise and School-Business Links (Įmonių ir mokyklų bei verslo ryšiai)	patrick.shipp@dfes.gsi.gov.uk
Norvegija	ponas John Christian Christiansen	Norvegijos švietimo taryba	jcc@ls.no

Kiti ekspertų grupės nariai:

EUROPEN	ponia Suzana Temkov	EUROPEN e.V.	Temkov@europen.info
JA-YE Europe	ponia Caroline Jenner	Junior Achievement-Young Enterprise Europe <i>asbl</i>	Caroline@ja-ye.org
JADE	ponia Monika Oswald	JADE Europos jaunimo įmonių konfederacija	monika.oswald@jadenet.org
	ponia Dilek Ayhan	JADE Europos jaunimo įmonių konfederacija	dilek.ayhan@gmail.com
Europos Komisija	ponas Simone Baldassarri	Įmonių ir pramonės generalinis direktoratas	simone.baldassarri@cec.eu.int

SANTRAUKA

Siekdama atnaujintos **Lisabonos strategijos** tikslų Europa privalo didžiausią dėmesį skirti žinioms ir naujovėms. **Verslumo kultūros** skatinimas yra svarbi šio darbo dalis, ir pradėti šį darbą reikia ugdant jaunos žmones mokykloje.

Verslumas yra pagrindinis **naujovių, konkurencingumo ir augimo** variklis. Gebėjimas plėtoti verslą yra būtina sąlyga savarankiškai dirbančiam asmeniui, tačiau jis svarbus ir bet kokio dydžio įmonėse dirbantiems darbuotojams. Lisabonos Vadovų Taryba jau 2000 metais verslumą priskyre prie „naujų pagrindinių“ įgūdžių, būtinų visiems norint gyventi ir dirbti žinių visuomenėje.

Ankstesni bendri Komisijos ir nacionalinių vyriausybių paskirtų ekspertų projektai pabrėžė, kad tokia veikla, kurios metu **mokiniai mokykloje valdo mikroįmonę**, yra veiksminga metodika, padedanti skleisti verslų mąstymą, nes tokia metodika grindžiama mokymu tiesiogiai plėtojant verslą.

Mokinių valdomų mikroįmonių tikslas yra plėtoti nedidelę tikrą ekonominę veiklą arba tikroviškai imituoti tikrų įmonių valdymą. Nors ir valdomos saugioje aplinkoje ir tik ugdomaisiais tikslais dažnai mokinių įmonės gamina ir parduoda **tikrus gaminius arba paslaugas**. Todėl šioje studijoje kalbama ir apie savo gaminius už pinigus prekiaujančias mokinių įmones, ir apie tariamas, netikras arba mokomąsias įmones, kurioms keliama sąlyga, kad imitavimas būtų gana tikroviškas ir jos atitiktų tam tikrus kriterijus.

Mokinių įmonė apibrėžiama kaip pedagoginė priemonė, grindžiama **praktine** verslo projekto vykdymo **patirtimi** ir **sąveika** su išorine aplinka.

Ši veikla suteikia mokiniams galimybę įgyti **pagrindinių verslumo įgūdžių**, taip pat plėtoti **asmeninius gebėjimus** ir **įvairiapusių įgūdžius**, kurie tampa vis svarbesni norint gyventi ir dirbti žinių visuomenėje. Iš tikrųjų dalyvaudami mikroįmonių veikloje, mokiniai atskleidžia savo **kūrybiškumą**, didina **entuziazmą** ir **pasitikėjimą savimi**, mokosi **dirbti komandoje**, ugdo norą imtis **atsakomybės ir iniciatyvos**.

Ekspertų grupė apibrėžė kai kuriuos pagrindinius mokinių įmonių programų įgyvendinimo veiksmingumo ir sėkmės veiksnius. **Geriausia praktika** laikomi tokie aspektai kaip komandinis darbas ir mokiniams suteikta laisvė plėtoti savo pačių idėjas. Be to, svarbūs sėkmingų mikroįmonių programų veiksniai yra ryšių su verslo pasauliu ir vietos bendruomene kūrimas bei **verslo vadovų ir patarėjų pagalba**.

Mokiniai, dalyvaujantys mikroįmonių programose, kol kas sudaro mažumą. Per 2003–2004 mokslo metus daugumoje šalių mokiniai, dalyvaujantys šiose programose, sudarė mažiau nei 1 % visų mokinių, ir tik 5 šalyse jie sudarė daugiau nei 2 %. Vis dėlto **mažiausiai 200 000 vidurinės mokyklos moksleivių 25 ES valstybėse ir Norvegijoje kasmet dalyvauja šiose programose**. Turima dalyvavimo pagal lytis informacija rodo, kad tarp vyriškos ir moteriškos lyties dalyvių yra pusiausvyra. Kai dėl mokyklų, siūlančių šias programas, tai daugumoje šalių **šiose programose dalyvaujančios vidurinės mokyklos tesudaro mažiau kaip 15 % visų mokyklų**: šis procentas turėtų būti padidintas.

Mokinių įmonės metodo pasisėkimas auga dėl:

- **Stiprių ryšių su komercinėmis įmonėmis** ir vietos bendruomene bei privataus sektoriaus dalyvavimo;
- Šių programų **lankstumo ir pritaikomumo** įvairaus tipo švietimui ir įvairioms vietos situacijoms;
- Paskatinto mokinių **entuziazmo ir motyvacijos** (net tų, kuriems trūksta motyvacijos mokantis tradicinių dalykų);
- Potencialo, tokio kaip **kūrybiškumas, iniciatyva ir novatoriškumas**, kuriuos jaunuose žmonėse gali atskleisti ši veikla.

Šios programos gali būti taikomos **visuose švietimo lygmenyse ir bet kokio tipo mokykloje**: tiek bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje, tiek profesinėje mokykloje. Vis dėlto beveik visose šalyse daugiausia mokinių šioje veikloje dalyvauja **aukštesniojoje vidurinio mokymo pakopoje**. Mokinių įmonių programos vykdomos ir kaip mokymo programos dalis **įprastų pamokų metu**, ir kaip **popamokinė veikla už mokyklos ribų**.

Dažnai veikla mokykloje pratęsiama papildomais darbais, ir mokiniai dalį savo laisvalaikio skiria savo verslo veiklai organizuoti (kurti gaminį, megzti ryšius su tiekėjais ir klientais, užsiimti pardavimu ir t.t.). Iš esmės ši metodika didžia dalimi grindžiama mokinių ir mokytojų entuziazmu ir gera valia.

Nors pagrindinės **vertinimo priemonės**, tokios kaip grįžtamosios informacijos iš mokinių ir mokytojų rinkimas, yra plačiai naudojamos, turi būti toliau plėtojamos mokyklų ir mikroįmonių teikėjų galimybės persvarstyti ir **įvertinti** programas, kuriose jie dalyvauja.

Europoje ligi šiol **nėra pakankamai ištirta**, kokią įtaką būsimai mokinių karjerai turi dalyvavimas mikroįmonių programose. Vis dėlto tam tikri požymiai rodo, kad šios programos yra **veiksmingos** ugdant jaunų žmonių verslininkišką dvasią. Pavyzdžiui, Norvegijoje atliktas tyrimas rodo, jog maždaug 20 % 25–34 metų amžiaus respondentų, dalyvavusių kurioje nors iš šių programų, **įkūrė savo įmonę**. Be to, panašu, kad šios programos turi teigiamos įtakos **lygioms lyčių galimybėms**.

Tik keliose šalyse mokinių įmonių programos yra oficialiai pripažįstamos arba rekomenduojamos įtraukti į **valstybinę mokymo programą**, ir tokia tendencija labiau būdinga profesinio švietimo srityje nei bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje.

Apskritai susidaro įspūdis, kad visose šalyse **mokyklos turi pakankamai autonomijos ir laisvės**, ir tai leidžia joms įgyvendinti mikroįmonių programas, kaip mokymo programos dalį arba kaip užmokyklinę veiklą. Kliūtis sudaro **mokyklų ir mokytojų nenoras** dalyvauti programose, kai šios nėra remiamos, pripažįstamos arba rekomenduojamos švietimo valdžios institucijų. Mokinių įmonių programų įtraukimas į **mokymo programą** valstybiniu arba regioniniu lygmeniu daro teigiamą poveikį šių programų sklaidai ir sėkmei, pavyzdžiui, taip stiprėja mokytojų motyvacija.

Ši veikla iš mokytojų reikalauja ne tik specialių žinių, bet ir kitų mokymo metodikų taikymo. Tam reikia specialaus pasirengimo. Dažnai tam būtina reikia **papildomo laiko ir darbo** po pamokų ne mokykloje, ypač tuomet, kai mikroįmonės prekiauja tikrais gaminiais arba paslaugomis. Daugeliu atvejų mokytojų darbas po pamokų nėra nei pripažįstamas, nei atlyginamas, vadinasi, mokytojams atimamas noras dalyvauti tokioje veikloje.

Daugeliu atvejų mokinių įmonių programoms **vadovauja ir jas organizuoja veikėjai iš šalies** (pavyzdžiui, nevyriausybinės organizacijos), o ne pati švietimo sistema, net ir gaudama žymią paramą iš valstybinio sektoriaus. Dėl pirmiau minėtos priežasties ir dėl to, kad nėra įtraukiamos į mokymo programą, šios programos paprastai **negauna pakankamo finansavimo**.

Ši veikla grindžiama **stipria privataus sektoriaus pagalba**, kurią sudaro piniginės lėšos ir parama natūra.

Daugelyje šalių mokinių įmonių programos gauna tam tikrą paramą iš valstybinių institucijų (finansinę ar kitokią). Iš tikrųjų kai kuriose šalyse **piniginių lėšų** šioms programoms organizuoti daugiausia gaunama iš valstybinių institucijų. Vis dėlto valstybės parama dažnai laikoma nepakankama, norint užtikrinti mokinių įmonių metodikos tęstinumą ir įsitvirtinimą švietimo sistemoje. Be to, daugeliu atvejų parama nėra sisteminga, labiau grindžiama pavieniais projektais, ir dėl tos priežasties neskatina ilgalaikio planavimo.

Kitos paramos formos yra šios: oficialus švietimo valdžios organų **pripažinimas ir pritarimas**; programos įtraukimas į rekomenduojamus **mokymo programos** dalykus valstybės (arba regiono) mastu; reguliarius **bendradarbiavimas** su rėmėjais (pavyzdžiui, nevyriausybinėmis organizacijomis); aktyvus mokytojų ir mokyklų **skatinimas**.

Kai kurių šalių valstybinės institucijos yra sukūrusios **bendradarbiavimo su nevyriausybinėmis organizacijomis**, atsakingomis už mokinių įmonių programų organizavimą, struktūrą. Be to, aktyvus mokytojų ir mokyklų **skatinimas** iš valstybės valdžios institucijų gali atlikti labai svarbų vaidmenį skleidžiant ir populiarinant šias programas. Kai kuriais atvejais Švietimo ministerija, stengdamasi mokyklas paraginti dalyvauti minėtose programose, siunčia jų vadovams kvietimus ir informacinę medžiagą. Vis dėlto skatinimo darbas daugelyje šalių vyksta tik tam tikrais atvejais, jis nėra pakankamai intensyvus ir sistemingas.

Kai kuriose šalyse mokinių įmonių programų organizavimas susiduria su svarbiais praktiniais sunkumais, kylančiais dėl neaiškios **teisinės ir administracinės** sistemos (tam tikrais klausimais, pavyzdžiui, mikroįmonių apmokestinimas arba mokinių galimybės sudaryti sandorius su tikromis įmonėmis). Kitose šalyse yra sukurta mokinių įmonių **priežiūros sistema** arba yra sudarytos **sutartys** tarp skatinančių organizacijų ir finansinių institucijų.

Neignoruoiant ir kitų ugdomųjų priemonių veiksmingumo, galima teigti, kad **šios programos yra svarbi galimybė įgyvendinant verslininkiško požiūrio ir verslumo įgūdžių skatinimo strategiją**, nes jos grindžiamos mokymusi, kurio pagrindas – praktinis darbas.

Be to, šios programos gali atlikti veiksmingos **regioninės plėtros politikos** įgyvendinimo priemonės vaidmenį. Iš tikrųjų, ypač mažiau išsivysčiusiuose ar labiau izoliuotuose regionuose, ši veikla, padėdama kurti tiesioginius ryšius su vietos bendruomene, gali skatinti mokyklą baigiančiuosius neišvykti iš regiono.

Šiuo metu **pagrindinės kliūtys**, trukdančios plačiai taikyti šias programas, yra šios: nepakankamas pripažinimas, aiškios jų vietos mokymo programoje nebuvimas, mokytojų motyvacijos ir specialaus pasirengimo trūkumas, per menkas mokyklų skatinimas iš valstybės valdžios institucijų, nepakankamas finansavimas, kad būtų galima garantuoti ilgalaikį planavimą ir tęstinumą.

Mokinių įmonių veiklos sklaida ir domėjimasis ja turi augti, kad **visi bent kiek ja susidomėję mokiniai turėtų galimybę dalyvauti** šiose programose.

Visiems suinteresuotiesiems šia veikla yra skirtos **rekomendacijos**, kaip kuo veiksmingiau diegti šias metodikas, skleisti jas švietimo sistemose ir didinti mokyklų bei mokinių domėjimąsi jomis.

Kai dėl **valstybės valdžios institucijų**, tai joms rekomenduojama:

- Sukurti **bendrą** verslumo ugdymo mokyklose **strategiją**. Šioje strategijoje turi būti pabrėžiama, jog mokinių įmonių programos yra svarbi mokymo programos dalis.
- Megzti įvairių ministerijų, verslo asociacijų, nevyriausybinių organizacijų, švietimo institucijų, savivaldybių **bendradarbiavimą**, siekiant toliau plėtoti mokinių įmonių metodika grindžiamą veiklą.
- Ypač bendradarbiauti su tomis organizacijomis (pavyzdžiui, nevyriausybėmis organizacijomis), kurios plačiai skleidžia šias programas, ir įtraukti jas į valstybinių verslumo ugdymo planų įgyvendinimą.
- **Remti ir aktyviai skleisti** mokinių įmonių veiklą mokyklose, tarp mokyklų vadovų ir mokytojų.
- Garantuoti, kad būtų pašalintos **teisinės ir administracinės kliūtys**, trukdančios steigti mikroįmones.

Mokyklos yra raginamos dalyvauti šiose programose, nes daugelis įgūdžių, įgyjamų dalyvaujant mokinių įmonių veikloje, turi svarbią reikšmę **tarp dėstomųjų dalykų**. Tai apima ir įvairiapusių, ir asmeninius įgūdžius, taip pat ir verslumo pagrindus. Dirbant mokinių įmonėse, pasiekiami kitiems mokomiesiems dalykams priskiriami tikslai ir uždaviniai, vadinasi, ši veikla prisideda prie visų kitų dalykų.

Verslo asociacijos ir įmonės yra raginamos įsitraukti į šių programų veiklą ir taip prisidėti vykdam Kolektyvinės socialinės atsakomybės strategiją. Jų parama gali būti finansinė arba natūrinė (įskaitant mikroįmonėms teikiamą konsultantų ir vadovų pagalbą). Įmonės iš to gautų naudos – galimybę samdytis labai motyvuotus jaunos žmones, įgijusius darbo versle patirties ir turinčius kūrybiškumo, verslumo ir novatoriškumo gebėjimų.

Tolesnė šių programų sklaida bus galima tuo atveju, jeigu bus organizuotas bendradarbiavimas tarp įvairių valstybės administracijos departamentų, vietos valdžios organų, verslo asociacijų, nevyriausybinių organizacijų ir mokyklų.

1. Įvadas

1.1. Pagrindas

Pripažįstama, kad verslumas yra pagrindinis inovacijų, konkurencingumo ir augimo variklis. Europai reikalinga labiau išplėtotą **verslo kultūra**. Vadovaujantis 2000 metų Lisabonos Vadovų Tarybos išvadomis, kuriose verslumas apibrėžiamas kaip vienas iš naujų pagrindinių įgūdžių, kuris turi būti ugdomas visą gyvenimą, verslininkiško požiūrio ir verslumo įgūdžių skatinimo mūsų visuomenėse visais švietimo lygmenimis klausimas buvo Europos Sąjungos politinės darbotvarkės pagrindinė tema. Ypatingas mokyklų ir universitetų vaidmuo, skatinant verslininkišką jaunų žmonių mąstyseną ir ugdant tam būtinus įgūdžius, buvo pabrėžtas Europos mažųjų įmonių chartijoje¹ pranešime apie Veiksmų planą „Europos verslumo darbotvarkė“².

Tačiau mokymas, kaip valdyti verslą, yra tik vienas viso to aspektas. Verslumas turi būti suprantamas plačiau. Verslumo įgūdžiai ir verslininkiškas požiūris yra naudingi visuomenei ne tik tiesiogiai juos taikant versle. Jie taip pat yra asmeninio tobulėjimo įrankiai. Paprastai verslumo mokymą sudaro **asmeninių savybių**, tokių kaip **kūrybiškumas, iniciatyvumas, atsakingumas**, tobulinimas, o jos dažniausiai yra naudingos kasdieniniame gyvenime ir darbinėje veikloje.

2002 metais pagal *Geriausios procedūros* projektą „Verslumo švietimas ir mokymas“ Komisijos koordinuotoje **Ataskaitoje**³ **pateikiama išvada**, kad, nors visuose švietimo lygmenyse ir yra vykdoma plati su verslumo ugdymu susijusi veikla, dažnai ji nėra integruota į mokymo programą ir nėra įtraukta į aiškia sistemą ir kad dėl šios priežasties dauguma mokinių dar neturi galimybės dalyvauti verslumo ugdymo kursuose ir programose.

Atsižvelgdami į tai, nacionaliniai ekspertai pateikė konkretų **verslumo švietimo apibrėžimą** ir pasiūlė jį naudoti europiniu lygmeniu. Šis apibrėžimas yra susijęs su skirtingais švietimo lygmenimis ir paaiškina, kokių tikslų bus siekiama kiekvienoje švietimo pakopoje. Buvo visiškai vieningai pritarta, kad svarbu įtraukti du vienas kitą papildančius elementus:

- Platesnę **verslininkiško požiūrio ir verslumo įgūdžių ugdymo**, kuris apima tam tikrą asmens savybių plėtojimą ir nėra tiesiogiai skirtas būsimam naujų įmonių kūrimui, koncepciją; ir,
- Specifiškesnę **mokymo, kaip kurti ir valdyti įmonę**, koncepciją.

Geriausios procedūros projektas taip pat pabrėžė, kad **mokinių valdomų mikroįmonių** veikla yra ypatingai veiksminga metodika, įtvirtinant verslininkišką mąstyseną.

Tuo remiantis, tolesnis projektas⁴ buvo skirtas konkrečiai pradinio ir vidurinio lygmens švietimui, norint nustatyti **politines priemones ir strategijas**, kurios leistų siekti pažangos šioje srityje. Išvadose siūloma, kad **mokinių įmonių** programos būtų pripažintos ir remiamos švietimo valdžios institucijų ir labiau įtvirtintos mokymo programose.

¹ http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/charter/index.htm

² Veiksmų planas: *Europos verslumo darbotvarkė*, Europos Komisija, KOM (2004) 70 galutinis, 2004 02 11.

³ Geriausios procedūros projektas Verslumo švietimas ir mokymas. Galutinė ekspertų grupės ataskaita, 2002 m. lapkritis.

⁴ Pažanga, ugdant verslininkišką požiūrį ir verslumo įgūdžius pradiniam ir viduriniame mokyme. Galutinė ekspertų grupės ataskaita, 2004 m. kovas.

Galiausiai 2004 metų vasarį buvo priimtas **Verslumo veiksmų planas**⁵. Veiksmų planas siūlo Komisijai ir šalims narėms imtis horizontalių priemonių kuriant verslumo politikos rėmimo struktūrą ir į dėmesio centrą iškelia penkias strateginės politikos sritis, kurių viena yra „Verslininkiškos mąstysenos skatinimas“. Ši ataskaita parengta pagal šio Veiksmų plano Pagrindinę priemonę 1.

Mokant verslumo, teorinės studijos turi būti derinamos su svarbiu „**mokymo dirbant**“ elementu: geriausias būdas išmokyti verslumo yra praktiškai dirbti verslo srityje.

Studentų įsteigtomis ir valdomomis **mikroįmonėmis** grindžiamos programos mokyklose gali būti labai veiksmingos ugdant verslininkišką požiūrį ir verslumo įgūdžius. **Mokinių įmonių** tikslas yra plėtoti nedidelę tikrą ekonominę veiklą arba tikroviškai imituoti tikrų įmonių veiklą. Nors ir veikdamos saugioje aplinkoje ir ugdomaisiais tikslais, dažnai mokinių įmonės gamina ir parduoda tikrus gaminius ir paslaugas. Dalyvaudami šiose programose mokiniai išmoksta dirbti komandoje, tobulina savo bendravimo įgūdžius, didina savo entuziazmą ir pasitikėjimą savimi, ugdo atsakingumą ir iniciatyvumą.

Kai kuriose Europos šalyse yra padarytas nemenkas įnašas į šias verslininkiškumo dvasią mokyklose skatinančias programas. Vis dėlto ši veikla turi būti vis labiau integruojama į švietimo sistemas ir būti labiau prieinama. Be to, turi būti toliau vertinamas jų poveikis mokiniams ir plačiajai visuomenei.

1.2. Tikslai ir metodika

Šis Europos projektas buvo parengtas pagal verslumo veiksmų plano pagrindinę priemonę „Verslininkiško mąstymo ugdymas mokykloje“, panaudojant „*Geriausią procedūrą*“.

„*Geriausią procedūrą*“ sudaryta Lisabonos Vadovų Tarybai įpareigojus norint skatinti keitimąsi geriausios praktikos patirtimi ir užtikrinti tuo tikslu vykdomų procesų sinergiją. Visiems Geriausios procedūros projektams yra būdinga Komisiją ir nacionalines administracijas dominančių problemų analizė, siekiant geriau suprasti tas problemas, nustatyti, kokių darbų reikia imtis ir kokia praktika yra geriausia.

Svarbiausias viso proceso tikslas yra paskatinti šalių narių ir kitų dalyvaujančiųjų šalių politikos permainas ir vienas svarbiausių šios metodikos bruožų yra tai, kad projektus Komisija vykdo kartu su dalyvaujančiųjų šalių administracijomis.

Šis projektas grindžiamas *Geriausios procedūros* projekto „Verslumo švietimas ir mokymas“ ir jo tęsinio išvadamis ir toliau skleidžia metodiką, vaidinančią svarbų vaidmenį ugdant jaunų žmonių verslumo dvasią.

Pagrindiniai šios veiklos **tikslai**:

- Išnagrinėti įvairias šių programų metodikas ir jų teikėjus;
- Pateikti konkrečius mokinių įmonių programų pavyzdžius ir parodyti, kaip jos gali būti sėkmingai įgyvendintos;
- Nustatyti sėkmės veiksnius ir galimas kliūtis bei sunkumus;
- Pabrėžti gerą šios veiklos skatinimo praktiką (t.y. valstybės ir vietos valdžios paramą);

⁵ Veiksmų planas: *Europos verslumo darbotvarkė*, Europos Komisija, KOM (2004) 70 galutinis, 2004 02 11.

- Rinkti informaciją, siekiant įvertinti mokinių įmonių veiklos mastą viduriniame mokyme (pavyzdžiui, dalyvaujančių mokyklų ir mokinių skaičių);
- Pasiūlyti šių programų taikymo platinimo strategiją.

Ši veikla leido susipažinti su įvairiomis Europoje vykdomomis programomis ir nustatyti silpnuosius ir stipriuosius jų aspektus. Kitas svarbus šios ataskaitos rezultatas būtų didėjantis žmonių, susipažinusių su šia metodika, ratas. Šiuo požiūriu pirmieji iš minimo projekto naudos gautų mokyklos ir ministerijos (ekonomikos, pramonės ir švietimo). Ši veikla labai smarkiai paveiktų su vidurinėmis mokyklomis susijusią įvairaus lygmens paramos politiką ir sprendimų priėmimus.

Aptariama veikla skirta ES narėms, šalims kandidatėms ir EFTA/EEE šalims. Prie 21 ES šalies, dalyvaujančios veikloje, nusprendė prisijungti ir Rumunija, Turkija ir Norvegija.

Šiam projektui įgyvendinti buvo sudaryta **ekspertų grupė**. Nacionalinės vyriausybės buvo paprašytos į ją paskirti po ekspertą. Kai kurių tarptautinių šias programas remiančių tinklų atstovai taip pat buvo pakviesti (*visas ekspertų sąrašas pateikiamas šio dokumento pradžioje*).

Šiai grupei buvo keliami tokie tikslai: sukaupti reikalingas profesines žinias; surinkti informaciją ir duomenis apie vykstančias programas; ir galiausiai užtikrinti dalyvaujančių šalių nacionalinių administracijų bendradarbiavimą ir aktyvų dalyvavimą.

Ekspertai buvo paprašyti parūpinti kokybinę informaciją (nustatyti skirtingus teikėjus ir programas, geros praktikos pavyzdžius ir kt.) ir kiekybinius duomenis (pavyzdžiui, tokias programas taikančių mokyklų ir jose dalyvaujančių mokinių skaičių).

1.3. Mokinių įmonės apibrėžimas

Šio tyrimo metu buvo išnagrinėtos **praktiniu darbu** ir **sąveika** pagrįstos metodikos. Tyrimas apėmė ir tas mokinių įmones, kurios prekiauja tikrais gaminiais arba paslaugomis, ir tariamas ar mokomąsias įmones, kurioms galioja sąlyga, kad imitavimas yra pakankamai tikroviškas ir kad jos atitinka tam tikrus kriterijus. Todėl nebuvo atsižvelgiama į tariamu taikymu apsiribojančias programas (t.y. veiklą imituojant kompiuteriu), kurios nėra grindžiamos komandiniu darbu ir sąveika su aplinka mokykloje ar už jos ribų.

Taigi viena iš pirmųjų ekspertų grupės užduočių buvo susitarti dėl keleto kriterijų, kurie apibrėžtų, ar programa arba metodika gali būti įtraukta į šį tyrimą.

Buvo priimtas toks **apibrėžimas** ir tokie **kriterijai**:

Mokinių įmonė yra ugdomoji priemonė, pagrįsta praktine patirtimi vykdanč verslo projektą ir sąveika su išorės aplinka (t.y. verslo pasauliu arba vietos bendruomene).

Kriterijai, skirti nustatyti, ar programa atitinka pirmiau pateiktą apibrėžimą:

- A. Mokiniai plėtoja **tikrą ekonominę veiklą** valdydami savo įmonę nors ir saugioje aplinkoje ir ugdomaisiais tikslais: t.y. mokinių įmonės gamina ir (arba) parduoda tikrus gaminius arba paslaugas;

arba:

B. Ekonominės veiklos **imitavimo** atveju (tariamąsios arba mokomosios įmonės):

- 1) Mokiniai dirba komandose, verslo projekte, tariamąsios įmonės organizacinėje struktūroje, atkartoja tikros įmonės funkcijas, procesus ir uždavinius; jie yra atsakingi už visą imituojamos įmonės valdymą.

*ir*⁶:

- 2) Garantuojama sąveika su aplinka už mokyklos ribų: mokiniai atlieka užduotis bendraudami su tikromis įmonėmis arba tiesiogiai prižiūrimi verslo pasaulio žmonių (vadovaujančių verslininkų ir pan.), arba palaikydami ryšį su vietos bendruomene.

Šioje ataskaitoje sąvokos „mokinių įmonė“ ir „mikroįmonė“ yra vartojami kaip sinonimai, reiškiantys ir įmones, gaminančias ir parduodančias tikrus gaminius arba paslaugas, ir tariamąsias ar mokomąsias įmones, atitinkančias pirmiau minėtus kriterijus.

⁶ Turi atitikti abi (1 ir 2) sąlygas

2. Programos

2.1. Pagrindiniai mokinių įmonių programų bruožai

Mokinių įmonės tikslas yra arba plėtoti tikrą nedidelio masto ekonominę veiklą, arba tikroviškai imituoti ekonominę veiklą. Todėl šioje apžvalgoje aptariamos ir tikros, ir tariamos mikroįmonės⁷, atitinkančios nustatytus kriterijus (apibrėžtus 1.3 straipsnio dalyje).

Pirmuoju atveju mikroįmonės dirba saugioje aplinkoje ir ugdomaisiais tikslais gamina ir parduoda **tikrus gaminius arba paslaugas**. Mokiniai patys pasirenka gaminius arba paslaugas, išsirenka vadovus ir renka lėšas. Parengę verslo planą ir pabaigę rinkodaros strategiją, jie imasi gamybos arba užsako gaminius pagal jų parengtą projektą. Įmonė turi suplanuoti, kaip bus finansuojamas žaliavos įsigijimas. Mokiniai prekiaus savo gaminiiais arba paslaugomis mokykloje arba už jos ribų ir tvarkys buhalterinę apskaitą. Metų pabaigoje įmonė likviduojama, ir mokiniai pateikia ataskaitą.

Antruoju atveju mikroįmonės yra **imitacinės** ir siekiama atkartoti tikrų įmonių veiklą ir jų atliekamas užduotis. Tokiu atveju gali būti taikomos įvairios metodikos, nes esama įvairių būdų organizuoti imitavimą. Veikla gali būti pagrįsta informatikos priemonėmis (pavyzdžiui, „Įmonės valdymo“ programa **Lenkijoje**) ir daugiausia vykdoma kompiuteriu, pavyzdžiui, žaidžiant verslo žaidimus. Vis dėlto, net veiklą koncentruojant į kompiuterinę imitaciją, turi būti laikomasi būtinos sąlygos, kad mokiniai dirbtų komandoje ir kad būtų sąveikaujama su aplinka mokykloje ir už jos ribų, su mokytojais, mentoriais, verslo pasaulio žmonėmis ar apskritai su vietos bendruomene. Kitais žodžiais tariant, vien tik pats kompiuterinis žaidimas negali būti laikomas mikroįmone. Kitas būdas, kuris yra tikroviškesnis ir todėl tinkamesnis – įsteigiama tariamoji įmonė, kurios veikla nesiriboja kompiuterio naudojimu, o mokiniams, pavyzdžiui, suteikiama fizinė erdvė (biuras) su visomis reikiamomis priemonėmis, kur jie gali atlikti įmonės valdymo darbus, įskaitant komercinę ir administracinę veiklą, būdingą tikrai įmonei. Kaip ir tikra įmonė, tariamoji įmonė suskirstyta į skyrius (rinkodaros, pardavimo, apskaitos, logistikos ir kt.), ir mokiniai atlieka visus administracijos vaidmenis. Todėl esminis skirtumas tarp tariamosios įmonės ir tikros mikroįmonės yra tas, kad pirmojoje nėra tikros gamybos ir nenaudojama tikrų pinigų. Tariamosios įmonės gali turėti partnerį – tikrą įmonę, kuri atliktų ir jų veiklos modelio vaidmenį (pavyzdžiui, mokomosios įmonės **Suomijoje, Vengrijoje, Austrijoje ir Lenkijoje**), ir kartais tariamosios įmonės gali net vykdyti tikrą komercinę veiklą naudodamos savo partnerio gaminius (**Suomija**).

Paprastai tokios programos **trunka** vienerius mokslo metus (9–10 mėnesių), nors esama pavyzdžių, kai jos trunka nuo 4 iki 5 mėnesių (pavyzdžiui, **Estijoje ir Lietuvoje**) ar net tik keletą savaičių (pavyzdžiui, **Vengrijoje**).

Nors **vieneri mokslo metai** ir atrodytų tinkamas laiko tarpas sudėtingam verslo vadybos pasauliui ištyrinėti ir verslo patirties ciklui pabaigti (pradedant verslo idėjos generavimu ir baigiant jos įgyvendinimu, gamyba, pardavimu ir pelno gavimu), kai kuriose šalyse taikomi trumpesni ir „intensyvesni“ mikroįmonių programų variantai – pavyzdžiui, nuo 8 iki 12 savaičių trukmės (tokios kaip „*Get up and Go*“ ir „*Blast:Beat*“ programos **Airijoje**), kuriuos lengviau galima pritaikyti per mokslo metus ir vykdyti net dukart per metus, tokiu būdu įtraukiant daugiau mokinių. Egzistuoja ir dar trumpesnės programos, trunkančios vieną savaitę ar net tik vieną dieną (pavyzdžiui, „*EBP*“ programa **Jungtinėje Karalystėje**), tačiau bendroje mokinių įmonių metodikos panoramoje tokios programos sudaro mažumą. Tokia

⁷ Kaip minėta ankstesniame skyriuje, šioje ataskaitoje sąvokos „mokinių įmonė“ ir „mikroįmonė“ vartojamos kaip sinonimai, kurie reiškia ir įmones, gaminančias ir parduodančias tikrus gaminius arba paslaugas, ir tariamąsias ar mokomąsias įmones, atitinkančias nustatytus kriterijus.

neilga trukmė neabejotinai neleidžia mokiniams patirti visų verslumo aspektų. Vis dėlto net ir tokia veikla gali būti naudinga, gali suteikti mokiniams galimybę pamėginti įgyvendinti verslo projektą ir padidinti jų sąmoningumą.

Dažniausiai veikla mokykloje vyksta kartą arba dukart per savaitę, pamokai skiriama nuo vienos iki dviejų valandų (sudėjus tas valandas, paprastai išeina nuo 2 iki 5 valandų per savaitę). Užsiėmimams mokykloje gali būti skiriamas **papildomas laikas** arba juos gali papildyti darbas **ne mokykloje po pamokų**, ir mokiniai, ypač valdantys tikrus gaminius gaminančias ar tikras paslaugas teikiančias įmones, dalį savo laisvalaikio skiria savo verslo veiklai organizuoti (gaminiam kurti, ryšiams su tiekėjais ir klientais megzti, prekybai ir kt.). Iš tikrųjų ši metodika didžia dalimi pagrįsta mokinių ir mokytojų entuziazmu ir gera valia.

Kai kuriais atvejais ši veikla plėtojama tik po pamokų mokykloje ir savanoriškumo pagrindu. Mokiniai susirenka po įprastų pamokų, bet net ir tuo atveju jiems padeda mokytojas arba verslo konsultantas. Kai kurios programos siūlo taikyti abu modelius: „mokykloje“ ir „po pamokų“ (pavyzdžiui, „*Mini-entreprise*“ **Belgijoje**).

Įrodyta, kad šios programos gali būti taikomos **bet kokio tipo mokyklose**: ir bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose, ir profesinio mokymo arba verslo ir prekybos mokyklose. Jos gali būti vykdomos kaip laisvalaikio veikla arba kaip mokymo programos dalis. Tai priklauso nuo nacionalinės švietimo sistemos struktūros ir, žinoma, nuo pačios mokyklos apsisprendimo.

Mokytojai šiose programose atlieka **pagalbininkų** vaidmenį. Jie neprimeta savo idėjų mokiniams, bet teikia jiems pagalbą ir pataria. Mokiniai turi laisvai plėtoti savo idėjas ir būti atsakingi už mikroįmonės valdymą. Todėl mokytojas yra konsultantas arba vadovas, kuris tik pataria, kai grupė priima kokį nors sprendimą. Tokio tipo metodika grindžiama mokymusi per tiesioginį patyrimą: mokiniai greičiausiai darys klaidų ir matys savo klaidų pasekmes.

Kai kurios dažniausiai mokytojams tenkančios užduotys, teikiant pagalbą mokinių įmonei, yra šios: pagalba mokiniams apibrėžiant temą; vadovavimas grupei pradiniam veiklos etape; taikytojo vaidmuo, kilus problemoms pačioje grupėje ir kt..

Pagrindinį **mokytojų parengimą** paprastai teikia šias programas skleidžiančios organizacijos. Jos tai daro, pavyzdžiui, supažindinimo su metodika susirinkimuose, platindamos vadovėlius, organizuodamos seminarus ir kursus neatsitraukiant nuo darbo, nuolatos teikdamos konsultacijas. Be abejo, sistemingi mokytojų mokymai neatsitraukiant nuo darbo yra lengviau prieinami ir juos teikia švietimo valdžios įstaigos tose šalyse, kur programos yra įtrauktos į mokymo programas (taip yra **Airijoje** ir **Austrijoje**).

Savanorių iš verslo pasaulio atliekamas vaidmuo šiose programose gali būti labai svarbus: jie gali vadovauti mokiniams pradiniam etape ir nuolatos bendradarbiauti su klase (pavyzdžiui, „*Junior Achievement Company Programme*“ **Airijoje**, „*Impresa in Azione*“ **Italijoje**, „*Young Enterprise Company Programme*“ **Jungtinėje Karalystėje**). „*Mini-Ondernemingen*“ programa **Olandijoje** siekia garantuoti, kad kiekviena įmonė turėtų mažiausiai tris konsultantus: (buvusį) verslininką, buhalterį ir mokytoją. Mokytojai paprastai neturi pakankamai praktinių įmonės valdymo žinių ir patirties. Todėl mokytojams koordinuojant ir palengvinant programos įgyvendinimą ir padedant mokiniams įveikti praktinius sunkumus, verslo konsultantai gali įnešti savo indėlį „iš pirmų rankų“ perduodami vadybos patirtį.

Apskritai šioms programoms būdinga sąveika ir ryšiai su **verslo pasauliu** ir **vietos bendruomene**. Kartais vietos savivaldybės naudojasi mokinių įmonių teikiamomis

paslaugomis (pavyzdžiui, „*Vasaros verslininko*“ programa Vesternorlande, **Švedijoje**, „*Mokinių mokomosios įmonės*“ programa **Latvijoje**).

2.2. Kokių įgūdžių įgyjama šių programų dėka?

Verslumo mokymas turi būti suprantamas gana **plačiai**. Jį sudaro versliam žmogui būtinų savybių ugdymas. Dalyvaudami mikroįmonių programose, mokiniai atskleidžia savo kūrybiškumą, ugdo entuziazmą ir pasitikėjimą savimi, mokosi dirbti komandoje, ugdo atsakingumą ir iniciatyvumą. Tokie įgyti įgūdžiai ir savybės padeda jauniems žmonėms pasirengti būti nepriklausomiems, dalyvaujantiems ir atsakingiems visuomenės nariams. Mikroįmonių veikloje dalyvavę mokiniai labiau pasitiki savo jėgomis, yra iniciatyvesni, novatoriškesni ir labiau linkę domėtis naujais gaminiais, naujomis rinkomis ir naujomis technologijomis.

Toliau pateikiamas detalesnis (nors ir ne išsamus) **savybių** ir **įgūdžių**, kuriuos dalyvaudami mikroįmonių veikloje išsiugdo ir įgyja mokiniai, sąrašas. Jie suskirstyti į **asmenines savybes** ir **įgūdžius** ir į **verslo įgūdžius**. Visi jie yra susiję su **verslumu** ir padeda sėkmingai tęsti studijas ir ateityje reikštis profesinėje veikloje.

Asmeninės savybės ir įgūdžiai:

- Kūrybiškumas;
- Komandinio darbo įgūdžiai;
- Problemų sprendimo įgūdžiai;
- Gebėjimas pamatuotai rizikuoti ir susidurti su rizika;
- Bendravimo įgūdžiai;
- Atkaklumas;
- Vadovavimo įgūdžiai;
- Kritiškas mąstymas;
- Pasitikėjimas savimi;
- Iniciatyvumas;
- Atsakingumas;
- Autonomiškumas;
- Gebėjimas priimti individualius ir grupinius sprendimus;
- Gebėjimas gerai planuoti laiką ir laikytis terminų;
- Gebėjimas nustatyti tikslus;
- Derėjimosi įgūdžiai;
- Vadovavimo projektams įgūdžiai;
- Informacijos ir komunikacijos technologijų (IKT) naudojimo įgūdžiai;
- Kalbėjimo viešai ir pristatymo įgūdžiai;
- Gebėjimas analizuoti ir planuoti savo darbus;
- Savo mokymosi ir darbo tobulinimas.

Verslo įgūdžiai:

- Supratimas, kaip veikia verslas ir kaip kuriama gerovė;
- Verslininkiškas mąstymas ir verslo idėjų kūrimas;
- Ekonomikos pagrindai;
- Svarbiausių verslo funkcijų patyrimas;
- Rinkos paieškos kūrimas;
- Verslo plano kūrimas;
- Įmonės organizavimas ir valdymas;
- Žmogiškųjų išteklių valdymas;
- Finansinis išprusimas;
- Biudžeto sudarymas ir išteklių paskirstymas;
- Piniginių lėšų rinkimas iš akcijų, rėmėjų, paskolų;
- Gaminio savikainos ir pelno apskaičiavimas;
- Apskaitos tvarkymo įgūdžiai;
- Rinkodara;
- Gaminio (paslaugos) reklamavimas;
- Pasirodymas parodoje ir dalyvavimas prekybos mugėje;
- Pardavimo ir pirkimo meistriškumas;
- Administravimo procedūros;
- Higienos ir darbo saugos žinios;
- Verslo susirašinėjimo įgūdžiai, dokumentų ir ataskaitų rašymas;
- Verslo ryšių mezgimas ir palaikymas, sąveika su vietos bendruomene;
- Vadovavimas verslo susirinkimams.

2.3. Programų apžvalga

Mokinių įmonių programų viduriniame mokyje apžvalga buvo atlikta kaip viena šio projekto dalių. Ji grindžiama nacionaliniu lygmeniu surinkta informacija ir priimtu mikroįmonės apibrėžimu (*1.3 straipsnio dalis*). Šiomis sąlygomis **visoje Europoje buvo vykdomos 82 programos** (24 dalyvaujančiose šalyse).

Apžvalga rodo, jog daugiau nei pusę šių programų (52) remia organizacijos, priklausančios kuriam nors iš **Europos tinklų**, ypač *Junior Achievement – Young Enterprise Europe* (26 programos) ir *EUROPEN* (17 programų).

Nors pirmiau minėtų tinklų nariai siekia tų pačių tikslų ir taiko vienodus pagrindinius metodikos elementus, vis dėlto nacionaliniu lygmeniu pastebėta nemažai **programų įgyvendinimo skirtumų** (pavyzdžiui, kalbant apie programų trukmę, mokyklų, kuriose jos taikomos, tipą, ar programos vykdomos „mokykloje“, ar „po pamokų“ ir t.t.).

Apžvalga rodo, kad tarp programų, pagrįstų **įmonėmis, parduodančiomis tikrus gaminius (49)**, ir programų, pagrįstų **tariamomis ar netikromis įmonėmis (33)**, egzistuoja tam tikra pusiausvyra.

Visas šiam projektui priskiriamų mokinių įmonių programų viduriniame mokyme **sąrašas** pateikiamas **priede**. Jis neturi būti laikomas išsamium visų Europoje egzistuojančių, verslumo mokymu praktinio darbo pagalba grindžiamų programų sąrašu, nes į jį įtrauktos tik tos programos, kurios atitinka ekspertų grupės nustatytus mokinių įmonės metodikos kriterijus (žr. 1.3. *straipsnio dalis*). Be to ne visuomet buvo įmanoma surinkti informaciją apie visą kiekvienoje šalyje vykdomą veiklą, ypač kai kalbame apie grynai vietiniame lygmenyje ir tik kai kuriose konkrečiose mokyklose vykdomas programas.

2.4. Sėkmės veiksniai ir geriausios praktikos rodikliai

Mokinių įmonių pasisekimas Europoje auga dėl keleto savybių, kurios gali būti laikomos būdingomis šiai veiklai ir kurios parodo jos **stipriąsias puses**. Tos savybės yra:

- Tvirtas **ryšys su verslu** ir vietos bendruomene ir privataus sektoriaus dalyvavimas;
- Šių programų **lankstumas** ir **pritaikomumas** įvairiems švietimo tipams ir įvairioms vietos situacijoms;
- Mokiniam sukeliama **entuziazmas** ir **motyvacija** (netgi tiems, kuriems trūksta motyvacijos mokantis tradicinių mokomųjų dalykų);
- Ši veikla gali atskleisti tokias jaunų žmonių savybes kaip **kūrybiškumas, iniciatyvumas ir novatoriškumas**.

Norint sužinoti konkrečiau, kaip ši metodika gali būti geriausiai taikoma, ekspertų grupė buvo paprašyta išskirti **svarbiausius požymius**, kurie būtų laikomi pagrindiniais mokinių įmonių programų įgyvendinimo efektyvumo ir sėkmės veiksniais. Jie yra pateikiami kaip **geriausios praktikos** rodikliai vertinant šia metodika grindžiamas programas.

Faktiškai daugelis šio tyrimo metu išskirtų Europoje vykdomų programų atitinka daugumą, jei ne visus, šių kriterijų, išvardintų toliau pateikiamoje lentelėje.

Šis sąrašas neapima elementų, susijusių su **išorinės struktūros sąlygomis**, t.y. su aplinka, kurioje yra vykdomos programos (tai gali būti parama iš valstybės valdžios institucijų, įtraukimas į mokymo programą ir kt.). Į šiuos elementus šioje ataskaitoje bus atsižvelgta vėliau, kai bus kalbama apie valstybės paramos verslumo mokymui ir mokinių įmonių programoms politiką .

Geriausios praktikos vykdant mokinių įmonių programas kriterijai:

- 1) Programa didelį dėmesį skiria **komandinio darbo** įgūdžiams ir mokinių bendradarbiavimui; mokiniai tinkamai supažindinami su grupiniu darbu dar prieš pradėdami įgyvendinti programą;
- 2) Dalyvaujantys savanoriai ir **mokytojai** yra **kompetentingi** organizuoti mokinių įmonių programas arba jie yra specialiai **parengti** šiam dalykui;
- 3) **Parama ir konsultacijos** mokytojams ir mokiniams yra prieinami visos programos metu;

- 4) **Mokiniam**s pagalbą teikia pagalbininkas (mokytojas, konsultantas, mentorius), tačiau jie **laisvai** plėtoja savo idėjas ir yra visiškai **atsakingi** už mikroįmonės valdymą;
- 5) Yra parengta ir prieinama speciali mokymo medžiaga (vadovėliai, vadovai ir pan.) apie tai, kaip padėti mokinių įmonėms ir kaip jas valdyti;
- 6) Programa yra **lanksti**, pritaikoma įvairiausiems kontekstams ir lengvai integruojama į mokyklos veiklą ir kaip veikla pamokų metu ir po jų;
- 7) Mentorai ir konsultantai iš **verslo pasaulio** dalyvauja įgyvendinant programą;
- 8) Organizuojami **renginiai**, tokie kaip mugės, už mokyklos ribų;
- 9) Programą remia **vietos bendruomenė**;
- 10) Nuolatos naudojamos programos **įvertinimo** priemonės;
- 11) Užtikrinamas **bendradarbiavimas** tarp mokytojų teikiant vieni kitiems pagalbą ir dalijantis žiniomis, taip pat mezgami kontaktai tarp mokytojų, mokinių ir kitų suinteresuotų veikėjų nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyse.

3. Kai kurie geros praktikos pavyzdžiai

Kaip jau minėta anksčiau (2.4. *straipsnio dalis*), daugelis šios apžvalgos išskirtų programų atitinka ekspertų grupės nustatytus kriterijus, padedančius nustatyti mokinių įmonių veiklos įgyvendinimo geriausią praktiką.

Šiame skyriuje pateikiama keletas pavyzdžių. Nors ir grindžiama tam tikrais bendrais principais, jie parodo, kad projektai grindžiamas verslumo mokymas vyksta taikant įvairius metodus ir sprendimus. Šie pavyzdžiai pateikiami čia ne kaip geriausi Europoje (visas geriausių pavyzdžių sąrašas būtų žymiai ilgesnis), jie buvo atrinkti kaip tinkami geros praktikos atvejų pavyzdžiai.

3.1. «*La Mini-entreprise en classe*» (Belgija)

Tai struktūriškai apibrėžtas projektas, kuris vyksta **penkias valandas per savaitę** ir kuriam vadovauja **mokytojų komanda**: mažiausiai du mokytojai dalyvauja užsiėmimų metu. Projekte dalyvauja vidutiniškai 12 mokinių, daugiausiai – 23. Tai būna technikos ir profesinių mokyklų mokiniai nuo 16 iki 19 metų amžiaus. Mokytojams pagalbą teikia nevyriausybinės organizacijos „*Les Jeunes Entreprises*“ *darbuotojai*, kurie aprūpina juos reikalingais dokumentais ir vadovais, organizuoja seminarus ir t.t..

Užsiėmimai vyksta mokykloje, jie yra **įtraukti į mokymo programą**, tačiau mokiniai gali patys savanoriškai tęsti šiuos užsiėmimus po pamokų. Bet kuriuo atveju gamyba reikalauja, kad mokiniai dirbtų papildomai. Tuo labiau kad pardavimai dažniausiai organizuojami vakarais ir savaitgaliais. Faktas, kad šio **modelio „klasėje“** atveju mokytojas metodiką taiko savo dėstomojo dalyko metu, suteikia galimybę tam tikrus dalykus išsiaiškinti daug detaliau nei užsiėmimų ne mokykloje ir visiškai savanoriškumo pagrindu vykstančių užsiėmimų atvejais.

Kiekvienai mikroįmonei padeda vienas arba du **konsultantai** iš verslo pasaulio, kurie sutinka savo patirtimi pasidalinti su jaunais žmonėmis. Ryšiai su tiekėjais ir klientais suteikia galimybę sąveikauti su tikru verslo pasauliu už mokyklos ribų.

Norint atlikti veiksmingą įvertinimą naudojamos *asbl* „*Les Jeunes Entreprises*“ parengtos priemonės. Be to mokytojai parengia dokumentus su duomenimis ir lenteles, kurių pagalba galima išsamiau įvertinti mokinių dalyvavimą. Metų pabaigoje laikomas **baigiamasis egzaminas**. Jeigu mikroįmonę teigiamai įvertina ir mokytojų komanda, ir konsultantai iš šalies, mokiniams mokykla suteikia pažymėjimą „už sėkmingai įvykdytą projektą“. Be to, jeigu mokiniai įvykdo *asbl* „*Les Jeunes Entreprises*“ nustatytas sąlygas, jiems suteikiamas „jaunojo verslininko“ pažymėjimas.

Kontaktai:

asbl „*Les Jeunes Entreprises*“
www.lesjeunesentreprises.be

3.2. *Mokomoji įmonė Merikoski profesinėje mokykloje (Suomija)*

Suomijoje mokomųjų įmonių metodika viduriniame profesiniame mokyme taikoma valstybiniu mastu. Pačios įmonės yra tariamos, tačiau kai kurias mokomasias įmones mokiniai yra įtraukę į tikrą komercinę veiklą naudodami savo partnerių – tikrų įmonių – gaminius.

FINPEC (Suomijos mokomųjų įmonių centras) yra organizacija, skatinanti mokomųjų įmonių steigimą Suomijoje.

Mokomųjų įmonių mokymas trunka maždaug nuo trijų mėnesių iki 1 metų. Taikoma įdomi praktika - **mokymo programos dalykas pakeičiamas verslo planavimu**, tokiu būdu mokomosios įmonės veikla prailginama (tam tikra forma) iki 3 metų. Ugdomasis tikslas yra supažindinti mokinius su verslo planavimu, išmokyti juos atlikti įvairius užduotis įmonėje, įdiegti įmonės kaip visumos suvokimą ir išmokyti tam tikrų įgūdžių. Mokomosios įmonės aktyviai sąveikauja su kitomis mokomosiomis įmonėmis ir išorės pasauliu, ypač su įmone-partnere savo veiklos pradžioje.

Merikoski profesinė mokykla standartinius mokymo programos dalykus yra pakeitusi **mokomosios įmonės verslo planu**. Šis verslo planas veda mokinius visą jų mokymosi laikotarpį (3 metus). Jeigu anksčiau mokymo programa nurodydavo, ko turi būti mokomasi, tai dabar verslo planavimo veikla reguliuoja įvairius mokymo programos blokus. Pirmieji dveji metai yra skiriami planavimui ir pasirengimui bei atlikto darbo tobulinimui. Tretieji metai skirti jau tikrai mokomosios įmonės veiklai.

Verslo planas parengiamas bendradarbiaujant su **įmone-partneriu** ir finansininku, o tai mokiniams duoda daug naudos. Įmonių-partnerių atstovai dalyvauja mokomosios įmonės valdyboje tam, kad padėtų ją valdyti ir skatintų jos veiklą.

Šiame pavyzdyje mokomųjų įmonių mokiniai iš tikrųjų dalyvavo savo partnerių verslo veikloje prekiaudami jų gaminiais. Tai suteikė mokiniams papildomos naudos. Mokiniai taip pat savo partneriams atliko bandomąją rinkodarą tarptautinėse mokomųjų įmonių mugėse. Ši patirtis pasirodė esanti labai naudinga mokinių mokymosi ir adaptacijos procesui.

Kontaktai:

Suomijos mokomųjų įmonių centras (FINPEC)

www.finpec.fi

3.3. „Get Up and Go“ mikroįmonių programa (Airija)

Per visus tuos metus „Get Up and Go“ programa tapo **plačiausiai mokyklose taikoma** mokinių įmonių programa, siūlanti mikroįmones pereinamųjų metų mokymo programoje. Pereinamieji metai yra mokymo programa, kurią siūlo beveik 70% vidurinių mokyklų, ji sukurta perėjimui iš žemesniųjų klasių ciklo ir aukštesniųjų klasių ciklą palengvinti. Ji skirta rengti mokinius darbiniam gyvenimui ikiprofesinėje aplinkoje ir apima verslumo įgūdžių ugdymą.

Todėl „Get Up and Go“ mikroįmonių programa yra **mokymo programai** priklausantis mokomasis dalykas, ji gali būti vykdoma 10 savaitių moduliais, tačiau geriausia praktika būtų ją vykdyti vienus metus. Rekomenduojama, kad pereinamųjų metų klasėse būtų steigiamos „įmonės“, o jų vadovai būtų atrenkami pokalbio pagalba. Arba kitaip – mažesnės grupelės klasėje sukuria atskiras įmones, tačiau tikroviškas gyvenimas geriausiai atkartojamas didesnėse grupėse.

„Get Up and Go“ mikroįmonių programai parengtas mokymo vadovas yra suskirstytas į **dešimt skyrių**. Kiekviename skyriuje kalbama apie skirtingus mikroįmonių programos aspektus:

- 1) Supažindinimas su mikroįmonėmis bei jų teikiama nauda, taikomomis metodikomis ir sprendimais dėl gaminių

- 2) Mikroįmonės komandos atranka ir organizavimas
- 3) Bendravimas
- 4) Mikroįmonės registracija
- 5) Rinkodara
- 6) Įstatymai
- 7) Verslo planas
- 8) Finansai
- 9) Mikroįmonės uždarymas ir likvidavimas
- 10) Mugės/prekių demonstravimas

Dalyvaudami „Get Up and Go“ mikroįmonių programoje mokiniai turi galimybę ugdyti verslumo įgūdžius saugioje klasės aplinkoje; galimybių atskleisti ir pademonstruoti šiuos įgūdžius suteikia dalyvavimas mugėse, konkursuose ir darbinuose projektuose. Mokiniai iš vidaus motyvuoja įsitraukimas į savo pačių išplėtotų idėjų įgyvendinimą. Taip mokiniai yra skatinami, nes jie jaučiasi galį kontroliuoti savo mokymosi procesą, ir mokytojas jiems tampa pagalbininku, o ne žinių pateikėju.

Kontaktai:

Transition Year Support
 Second Level Support Service
 (Parama pereinamiesiems metams
 Antro lygmens paramos tarnyba)
<http://ty.slss.ie>

3.4. JUNIOR - "Junge Unternehmer initiieren - organisieren - realisieren" (Vokietija)

Bet kurio tipo vidurinės mokyklos 9-ą ir aukštesnių klasių mokiniai dalyvauja JUNIOR mokinių įmonių programoje. Mikroįmonės suskirstytos į **keletą skyrių**. Kiekvienas mokinys eina kurias nors konkrečias pareigas arba atlieka konkrečią funkciją. Kiekviena įmonė yra atsakinga už rinkodarą, pirkimus, apskaitą ir finansus. Junior mokinių įmonių gaminiai yra novatoriški, atitinka rinkos poreikius, o jų kaina taip pat orientuota į rinką. Po vieno mokslo metų mikroįmonė likviduojama, o dividendai sumokami akcininkui.

Tokie renginiai kaip mugės, nacionaliniai ir regioniniai konkursai įtraukiami į programą. Nacionalinėse ir tarptautinėse mugėse JUNIOR įmonės turi galimybę pristatyti save, savo gaminius ir paslaugas ir tuo pat metu užmegzti ryšius su kitomis mokinių įmonėmis.

Mokinių įmones **visus metus konsultuoja** JUNIOR biuras. JUNIOR biuras, *Institut der deutschen Wirtschaft Köln (Kelno ekonominių tyrimų institutas)* verslo padalinys, suteikia mokinių įmonėms galimybę užmegzti ryšius su kitomis įmonėmis, tikromis komercinėmis įmonėmis ir asociacijomis.

Be konsultacijų kiekvienas mokinys ir vadovas gauna informacinę medžiagą apie tai, kaip valdyti įmonę. Specialiomis temomis, tokiomis kaip rinkodara ir apskaita, organizuojami seminarai, leidžiamos brošiūros ir pateikiama medžiaga Internetu, visa tai padeda mokiniams sėkmingai valdyti verslą. Mentorai ir auditoriai iš verslo pasaulio taip pat dalyvauja programoje ir teikia mokiniams informaciją bei patarimus. Sėkmingai baigę programą mokiniai apdovanojami pripažinimo verslo bendruomenėje pažymėjimu.

Nacionaliniame lygmenyje JUNIOR partneriai yra *KfW Mittelstandsbank, Gothaer Versicherungen, Handelsblatt, Federalinė ekonomikos ir darbo ministerija, Darbdavių*

federacijos ir Prekybos rūmai. Federalinės Respublikos žemėse (*Länder*) JUNIOR biurą remia daugybė įmonių, bankų, ministerijų ir asociacijų.

Kontaktai:

JUNIOR-Office
Institut der deutschen Wirtschaft Köln
www.juniorprojekt.de

3.5. "Une entreprise dans votre lycée", Académie de Rennes (Prancūzija)

Šioje programoje gali dalyvauti visos Rennes akademijos **vidurinio mokymo įstaigos**, įskaitant valstybines ir privačias bendrojo lavinimo, technikos ir profesinio mokymo mokyklas (*lycées*).

Kasmet gegužės mėnesį organizuojamos **varžybos**, kuriose dalyvauja dešimt mokinių komandų (po maždaug 12 mokinių kiekvienoje) iš *Rennes* akademijos įstaigų ir kurioms teisėjauja profesionalų žiuri. Kiekviena komanda varžybose atkurdamą tikros įmonės steigimo ir valdymo sąlygas pristato savo mokykloje sukurtą įmonę.

Mokytojų rengimu rūpinasi *Rectorat* ir Prekybos ir pramonės rūmai. Su **vietos įmonėmis** yra kuriama **rimta partnerystė** siekiant finansavimo, konsultacijų ir bendradarbiavimo forma užtikrinti jų pagalbą jauniems žmonėms.

Nuo pat gaminio arba paslaugos idėjos mokiniams yra padedama kurti jų įmonę. Savo bylą jie pateikia komitetui, kurį sudaro partnerių atstovai. Atlikę administracinius ir teisinius formalumus, būtinus **tariamai įmonei** įsteigti, projekto rėmėjai paskirsto atsakomybę ir užduotis pagal tikslią struktūrinę schemą: rinkos tyrimai ir konkurencija, įmonės pavadinimo registravimas *INPI*, logotipo kūrimas, techninis vystymas, derybos su tiekėjais ir subrangovais, rinkodara ir pardavimai ir t.t..

Paskutinę varžybų dieną, kurioje dalyvauja visi dalyviai, kiekviena įmonė turi prisistatyti žodžiu ir stendo pagalba žiuri, kurią sudaro partnerių atstovai ir įmonių vadovai. Tris geriausias įmones regiono taryba apdovanoja.

Ši programa suteikia jaunų žmonių komandai galimybę kartu suderinti savo nuomonės apie projektą. Ji diegia mokymo metodus, kurie prisideda prie mokinių savarankiškumo ugdymo ir padeda jiems atsiverti ekonominei aplinkai. Pavyzdžiai rodo, kad daugeliu atvejų jauni žmonės galiausiai **praktiškai įgyvendino** savo įmonės kūrimo projektą, o kitais atvejais ypač novatoriškus ir patikimus projektus plėtojo vietos įmonės-partneriai.

Kontaktai:

Académie de Rennes
ce.daet@ac-rennes.fr

3.6. Integruotas verslumo ugdymo metodas Verslo politechnikume (Vengrija)

Vidurinė mokykla Vengrijoje (verslo politechnikumas) sukūrė įdomią **integruotą** verslumo ugdymo **sistemą**.

1. Antros klasės mokiniai (**16 metų amžiaus**) dalyvauja *Young Enterprise* programoje. (**Mokymasis dirbant**). Šioje programoje geriausi mokiniai visus mokslo metus valdo savo įsteigtą įmonę. Iš savo bendraamžių jie išsirenka direktorių valdybą, renka akcinį kapitalą ir

realizuoja bei finansuoja savo pasirinktus gaminius arba paslaugas. Jie naudojami tikrais pinigais, gamina tikrus gaminius ir dalyvauja prekybos mugėse. Mokslo metų pabaigoje jie likviduoja įmonę ir pateikia ataskaitą ir apskaitos dokumentus.

2. Kitas žingsnis yra **teorinės verslo studijos (17-18 metų amžiaus mokiniai)**.

3. Mokiniai (**19 metų amžiaus**) dalyvauja mokomosios įmonės veikloje siekdami įgyti specialių **profesinių žinių**. Mokymas vyksta tinkamo dydžio patalpoje su modernia technine įranga imituojant tikros įmonės veiklą. Teikiamas mokymas papildo ir gilina teorines žinias suteikdamas galimybę mokytis atliekant praktinį darbą ir imituojant verslo pasaulį ir komercinę veiklą. Veikla yra tiesiogiai arba netiesiogiai susijusi su tikros įmonės valdymu. Biuras yra užmezgęs ryšius su įmone, pagal kurią yra modeliuojama netikroji ir kurios veiklą naudodamasis jos verslo dokumentais pamėgdžioja modeliuojamas biuras ir pan..

4. Galiausiai mokykla turi inkubatorių ir programą, suteikiančius mokiniams galimybę **kurti jų pačių tikrą verslą**.

Kontaktai:

Verslo politechnikumas

www.poli.hu

3.7. Junior Achievement mokinių įmonių programa (Estija)

Junior Achievement Estonia siūlo mokinių įmonių programą. Programoje dalyvauja aukštesniosios pakopos vidurinės mokyklos mokiniai, daugiausia 16-18 metų amžiaus, bet ir žemesniosios pakopos vidurinės mokyklos mokiniai (13-15 metų amžiaus). Programa yra skirta ne ilgesniam nei vienu mokslo metų laikotarpiui ir dažniausiai vyksta penkis mėnesius. Mokiniai dirba prižiūrimi konsultantų arba (dažniau) mokytojų, kurie yra parengti teikti pagalbą mokinių įmonėms.

Mokinių įmonės veikloje gali dalyvauti visa mokinių klasė (reti atvejai) arba mažesnės grupelės (po 3-7 mokinius). Mokiniai priima sprendimą dėl gaminių arba paslaugos, išsirenka vadovus ir parduoda akcijas kapitalui surinkti. Jie gamina prekes arba užsako pagaminti jų sukurtas prekes. Jie prekiauja gaminiiais ir veda buhalterinę apskaitą. Mokslo metų eigoje mokiniai dalyvauja vietos ir nacionalinėse mokinių įmonių mugėse. Laikotarpiui pasibaigus jie pateikia ataskaitą *Junior Achievement Estonia*.

Mokyklas ir mokytojus programai rengia *Junior Achievement Estonia*. Pirmasis etapas – pradinis mokytojų parengimas, kurio metu jie išmoksta mokymo ir pagalbos mokinių įmonėms metodikos. Po to reguliariai siūlomas apmokymas pažengusiems. Be to taikančioms mokinių įmonių programoms mokykloms ir mokytojams nuolatos teikiamos *Junior Achievement Estonia* specialistų konsultacijos. Mokymų metu naudojamos specifinėmis verslo pasaulio žmonių ir universitetų žiniomis. *Junior Achievement Estonia* yra parengusi mokomąją medžiagą, kuria naudojami ir mokiniai, ir mokytojai.

Daug savanorių iš verslo pasaulio yra **mokiniai**, anksčiau dalyvavę šioje programoje, o dabar atėję padėti mokytojams. Buvo pradėta **nauja programa**, kurios metu jie bus mokomi atlikti jaunesniųjų konsultantų, padėsiančių jaunesniems mokiniams mokykloje, vaidmenį. Iš šios programos tikimasi dvejopos naudos: mokinių įmonės iš savo bendramokslų pasisems naujos patirties ir įkvėpimo, o vyresnieji galės įgauti pirmosios pedagoginės patirties.

Kontaktai:

Junior Achievement Estonia.
www.ja.ee

3.8. Empresa Joven Europea – EJE (Ispanija)

Astūrijos Kunigaikštystės vyriausybė aktyviai skatina verslumo ugdymą. Valnalón, valstybinė įmonė, priklausanti Darbo ir pramonės departamentui, bendradarbiauja su Švietimo ir gebėjimų departamentu kurdama ir įvairiuose švietimo lygmenyse įgyvendindama verslumo ugdymo programas.

Programa *Empresa Joven Europea (EJE)* yra įtraukta į regiono **vidurinio mokymo programą**. Todėl nuo 2003/2004 mokslo metų EJE yra mokoma kaip pasirenkamojo dalyko. Toks oficialus pripažinimas suteikė postūmį dalyvaujančių mokyklų ir mokinių skaičiui ne tik Astūrijos regione bet ir kituose Ispanijos regionuose augti.

Empresa Joven Europea yra skirta 12-16 metų amžiaus mokiniams. Mokomojo kurso metu mokiniai įsteigia ir valdo **importo-eksporto įmones**, kurios vykdo tikrą prekybą su mokinių įmonėmis užsienyje. Mokiniai videokonferencijų ir elektroninio pašto pagalba bendrauja su užsienio partneriais, užsako ir siunčia prekes, ir parduoda importuojamus gaminius vietos prekybos mugėje. Ilgainiui pelnas yra paskirstomas įmonės partneriams, o dalis jo atitenka nevyriausybinei organizacijai arba kitam bendruomenės projektui.

Be verslumo įgūdžių ugdymo programa į mokymo ir mokymosi procesą kaip neatskiriamą jo dalį įtraukia **naujųjų technologijų** mokymą. Be to yra formuojamos teigiamos nuostatos **užsienio kalbų**, kaip priemonės, padedančios bendrauti su įvairių šalių mokinių įmonėmis, mokymosi atžvilgiu.

Valnalón, regiono valdžiai finansuojant, leidžia **mokomąją medžiagą**. Norint sėkmingai skleisti metodiką mokinių vadovėliai ir mokytojų mokomoji medžiaga Astūrijos mokyklose mokiniams ir mokytojams duodami nemokamai. Mokomąją medžiagą sudaro teorinė ir praktinė dalys. Visus darbus parengė darbo grupė, kurią sudarė vidurinių mokyklų mokytojai, pedagogai ir verslo mokymo specialistai.

Buvo sumanyta nuosekli **sklaidos strategija**, kurios dėka buvo sukurtas platus mokyklų tinklas visoje Ispanijoje. Programoje dalyvauja vidurinės mokyklos Andalūzijoje, Astūrijoje, Balearų salose, Kanarų salose, Madride, Navaroje, Baskijoje ir Valensijoje. Bendradarbiaujama su mokyklomis Meksikoje, JAV, Kanadoje, Jungtinėje Karalystėje, Švedijoje, Norvegijoje, Lenkijoje ir Slovakijoje.

Kontaktai:

Valnalón Ciudad Tecnológica
www.valnalon.com

3.9. Projektas: Vasaros verslininkas Vesternorlando regione (Švedija)

Ši programa yra taikoma **regioniniame lygmenyje** Vesternorlando regione. Nuo 2002 metų ji vykdoma Örnsköldsvik, Sollefteå ir Kramfors miestuose.

Programos trukmė yra 8 savaitės, ji vyksta **vasaros atostogų metu** ir skirta 17-19 metų amžiaus mokiniams.

Programos tikslas – suteikti jauniems žmonėms galimybę įgyti įmonės valdymo žinių ir patirties bei išmokti verslumo jų vasaros atostogų metu. Tokiu būdu jie susikuria patys sau **darbo vietą vasaros metu** užuot dirbę darba, kurį jiems suteikia savivaldybė. Faktiškai Švedijoje yra taikoma bendra praktika vasaros metu jauniems žmonėms pasiūlyti darbą pagal jų kompetenciją (pavyzdžiui, sodininkystės srityje ir pan.).

Projektas prasideda dviejų savaitių įvadiniu kursu, kurio metu derinama teorija ir praktika. Šias dvi savaites dalyviai iš savivaldybės gauna subsidiją (55-65 Švedijos kronas per dieną). Po to jie **šešias savaites** valdo savo įmonę.

Laikotarpiui nuo birželio pradžios iki rugpjūčio pabaigos vasaros verslininkams suteikiamas specialus F-mokestis (tam tikras leidimas verstis komercine veikla). Rugpjūčio pabaigoje verslininkai likviduoja įmonę ir mokesčių inspekcijai pateikia prašymus gražinti sumokėtą pajamų mokestį.

Sąveika su verslo pasauliu ir vietos bendruomene užtikrinama konsultantų iš pramonės objektų, savivaldybės ir kitų organizacijų dalyvavimo dėka.

Kontaktai:

Atviras verslo kontaktams Vesternorlando regione

www.ofb.nu

3.10. Young Enterprise įmonių programa (Jungtinė Karalystė)

Young Enterprise įmonių programa yra sukurta per **seniai Jungtinės Karalystės mastu veikiančią** organizacinę struktūrą. Šiai struktūrai puikiai pavyko **patraukti verslo įmones bendradarbiaujant su valstybiniais sektoriais teikti** finansavimą, sąlygas, žmones ir medžiagą jos išbandytoms programoms. *Young Enterprise* įmonių programos medžiaga atnaujinama kas 3 metus, ji pateikiama kompaktinėse plokštelėse ir tinklapiuose, bet tuo tarpu tebelieka pagrįsta spausdinta medžiaga.

Paaiškėjo, jog programa yra tinkama platinti ir gali būti skleidžiama nacionaliniu lygmeniu, nors sprendimas, teikti ją mokiniams ar ne, tebeprisklaido nuo vietos žmonių.

Young Enterprise įmonių programa (skirta 15-19 metų amžiaus mokiniams) tūkstančiams mokinių kasmet suteikia galimybę vienus mokslo metus rengtis profesinei veiklai valdant savo įmonę, padedant **savanoriams konsultantams iš verslo pasaulio**. Savanoriai konsultantai iš verslo pasaulio yra svarbi sąlyga sklandžiam ir sėkmingam programos vykdymui, nes tik jie gali padėti mokiniams valdyti verslo procesus.

Mokiniai iš savo bendraamžių išsirenka direktorių valdybą, surenka akcinį kapitalą, realizuoja ir finansuoja savo pasirinktus gaminius arba paslaugas. Parengusi verslo planą ir apibrėžusi savo rinkodaros strategiją įmonė turi suplanuoti, kaip bus finansuojami žaliavos pirkimai. Prototipo gamyba turi atskleisti visus praktinius sunkumus ir sudaryti vaizdą, kiek vienetų gatavo gaminio gali būti pagaminta per tam tikrą laikotarpį. Gamybos skyrius parengia gamybos ir gaminio surinkimo planus.

Per metus YE rajono valdyba organizuoja bent vieną prekybos mugę. Taip pat būna organizuojamos didesnės regioninės, nacionalinės ir Europos prekybos mugės. Visi šie renginiai suteikia galimybę dalyviams susitikti su kitais dalyviais iš įvairių įmonių ir prekybos mugių atveju, prekiauti savo gaminiais. Mokslo metų pabaigoje įmonė likviduojama, ir mokiniai savo akcininkams pateikia ataskaitą ir apskaitos dokumentus.

Mokiniai įgyja tikro gyvenimo patirties, kai reikia imtis atsakomybės ir būti atskaitingais savo akcininkams už verslo valdymą.

Kontaktai:

Young Enterprise UK

www.young-enterprise.org.uk

4. Dabartinis programų taikymas: sklaida, pagrindinės kliūtys, įvertinimas

4.1. Mokinių įmonės įvairiuose švietimo lygmenyse

Mokinių įmonių programos yra labiausiai paplitusios ir gali būti veiksmingiausios viduriniame mokyme (ir ypač aukštesniojoje vidurinio mokymo pakopoje). Patirtis rodo, kad tikra ar tariamoji įmonė gali būti sėkmingai valdoma grupės vidurinės mokyklos mokinių, intelektualiai ir socialiai pasirengusių atsakingai ir savarankiškai vykdyti verslo projektą. Šioje pakopoje jaunuoliams reikia galutinai išsiugdyti asmeninius ir nespacializuotus įgūdžius, tokius kaip komandinio darbo, bendravimo ir projektinio darbo, kurie jiems bus reikalingi būsimoje profesinėje veikloje ateityje. Be to, vidurinėje mokykloje mokiniai pradeda galvoti apie savo ateities karjerą. Todėl būtent tuo metu verslumo įgūdžių įgijimas gali turėti didžiulės reikšmės. Galiausiai viduriniame mokyme jauni žmonės tebeturi galimybę eksperimentuoti ir ieškoti savo kelio (taip pat ir daryti klaidas) nejausdami ypatingo spaudimo.

Nepaisant to, mokinių įmonių programos taip pat sėkmingai taikomos pradiniam švietime ir universitetuose.

Pradinėje mokykloje užsiėmimai ir atliekamos užduotys yra paprastesnės, o programų trukmė – trumpesnė (pavyzdžiui, 2–3 mėnesių arba tik tiek laiko, kiek reikia konkrečiam projektui atlikti). Metodika labiau pritaikyta mokymuisi žaidžiant ir eksperimentuojant. Labiau pabrėžiamos nuostatos (komandinis darbas, iniciatyva ir kt.) nei verslo įgūdžiai. Dažnai panaudojama mokykloje jau taikoma veikla (pavyzdžiui, organizuojama mugė, renkami pinigai mokyklos mokinių kelionei ir t.t.), arba mokinių įmonė gali būti organizuota kokio nors įvykio proga (pavyzdžiui, prekiauti kalėdinėje mugėje). Pagrindinės ekonominės žinios pateikiamos, pavyzdžiui, pasakojant istorijas, žaidžiant žaidimus arba atliekant nesudėtingas užduotis. Vaikai geriau sužino, kaip sudarytas pasaulis už klasės ribų. Viešnagės vietos įmonėse yra dalis šių užsiėmimų. Susitikimai su verslo atstovais taip pat įtraukiami į šio lygmens mokinių įmonių metodiką.

Yggdrasil (vikingų amžiaus rekonstrukcija) - Grinder mokyklos verslumo projektas

Norvegijoje, Grue miestelio *Grinder* mokykla yra vietos bendruomenės pradinė mokykla. Vėlyvajame geležies amžiuje, kuris Norvegijoje laikomas ankstyvuju vikingų amžiumi, čia buvo žmonių gyvenvietė.

5 ir 6 klasių mokiniai rekonstravo vikingų amžiaus sodybą mokyklos teritorijoje. Šiuose namuose mokiniai atkuria vikingų bendruomenės gyvenimą, apsirengia vikingų drabužiais, ruošia vikingų laikų patiekalus. Į projektą taip pat įtrauktas vilnų karšimas ir kiti darbai, demonstruojantys kasdienį vikingų laikų gyvenimą ir kultūrą.

Verslininkšką šios veiklos dalį sudaro pinigų rinkimas iš vietos ir valstybinių institucijų bei visų dalyvaujančiųjų šioje veikloje koordinavimas. Ši pedagoginė idėja numato visos mokyklos dalyvavimą. Be to, į šią programą įtraukiami vietos verslininkai, bendruomenė, tėvai, vietos ir nacionalinių muziejų ekspertai.

Universitetiniame lygmenyje taikoma metodika labiau koncentruojasi į verslo planavimą ir verslo idėjų generavimą. Šioje pakopoje daugiau turi būti teikiama teorinių žinių, įmonės skatinamos dirbti novatoriškai ir remtis žiniomis. Studentų įmonių veikla ne tiek siekia pedagoginių tikslų, kiek yra skirta tikrų darbo galimybių studentams paieškai, t.y. perėjimui į tikro verslo aplinką. Studentai šiame lygmenyje sugeba patys visiškai savarankiškai ir labai

atsakingai nukreipti savo mokymosi procesą. Jie turi daugiau laisvės patys organizuoti susitikimus su verslo konsultantais. Programa būna mažesnės struktūros, taip pat būna mažiau praktinio vadovavimo iš šalies. Tai taip pat reiškia, kad darbo aplinka būna mažiau apsaugota ir kad verslo rizika yra didesnė. Studentų įmonės programos šiame švietimo lygmenyje turi būti dar artimesnės tikram gyvenimui, ir dažnai atsitinka taip, kad jos baigiasi tikros įmonės sukūrimu. Inkubatoriai taip pat gali padėti studentams įgyvendinti savo verslo idėjas.

Junior Enterprises universitete – JADE (Europos jaunimo įmonių konfederacija)

Junior Enterprises yra ne pelno siekiančios bendrovės, kurioms vadovauja patys studentai, jungiantys žinias, įgytas universitetuose, su praktinio darbo versle patirtimi, įgyvendindami projektus įvairių sričių įmonėms.

Studentai įgyja įvairių įgūdžių, pavyzdžiui, verslumo dvasios, komandinio darbo, kūrybiškumo, pristatymo ir projektų valdymo įgūdžių. *Junior Enterprises* nariai įvairaus pobūdžio skirtingų sričių įmonėms teikia daugybę įvairių paslaugų (verslo ir techninius tyrimus ir kt.).

Galimi tiltai ir ryšiai

Gali būti kuriami tiltai, padedantys mokiniams pereiti iš viduriniame mokyme taikomų programų į universitetinio lygmens programas.

Mikroįmonės valdymas vidurinėje mokykloje gali būti veiksmingas įvadas aukštojo mokslo verslumo programoms, kurių tikslas – studijų metu arba jas baigus – sukurti nedidelį verslą. Šios programos reikalauja, kad studentai išmoktų parengti tikrą verslo planą. Ir, žinoma, tie studentai, kurie dalyvavo įmonių programoje mokydami vidurinėje mokykloje, yra neabejotinai geriau pasirengę atlikti šią užduotį. Be to, ryšiai, užmegzti su verslo pasauliu dar vidurinėje mokykloje, gali būti naudingi studentams aukštojoje mokykloje atliekant tyrimus ir vykdant projektus.

Turėdami „sėkmingo baigimo pažymėjimą“, gautą iš pripažinto verslo švietimo teikėjo dar vidurinėje mokykloje, studentai gali prašyti priimami į aukštesnio lygio verslo programas universitetuose su sąlyga, kad šios aukštojo mokslo įstaigos pripažįsta minėtus pažymėjimus. Arba kitaip – gali būti organizuojamas egzaminas, siekiant įvertinti, kaip mokiniai suvokia verslo vadybos pagrindus. Egzamino įvertinimą mokiniai gali pateikti aukštojo mokslo įstaigai.

Latvijoje mokiniai, perėję visą mokinių įmonės ciklą (nuo įmonės registracijos iki jos likvidavimo), gauna *Junior Achievement Latvia* pažymėjimą, o su kai kuriais universitetais yra sudarytos sutartys, kad šie atsižvelgtų į šį pažymėjimą priimdami studentus.

Austrijoje Mokomosios firmos programa yra taikoma dviejuose ekonomikos universitetuose, taip pat yra skatinamas bendradarbiavimas verslo srityje tarp vidurinės mokyklos mokinių ir aukštojo mokslo studentų valdomų mokomųjų firmų. Šie universitetai irgi siūlo pagrindinį būsimų mokomųjų firmų mokytojų rengimą, kurį teikia bendradarbiaudami su mokytojų kvalifikacijos kėlimo institutais.

Europiniu lygmeniu mokinių įmonių programas viduriniame mokyme ir aukštajame moksle remiantys du tinklai *JA-YE Europe* ir *JADE* (koordinuojanti *Junior Enterprises* aukštajame moksle) neseniai sudarė bendradarbiavimo susitarimą.

4.2. Kliūtys ir rizikos veiksniai

Vienu iš šios apžvalgos tikslų buvo nustatyti pagrindines problemas, kliūtis, trūkumus ir rizikos veiksnius, su kuriais susiduria šia metodika pagrįstos programos. To reikia, norint visiems su svarstomu dalyku susijusiems dalyviams, įskaitant valstybių administracijas, rėmėjus (pavyzdžiui, nevyriausybinės organizacijas), mokyklas, verslo įmones ir verslo asociacijas, parodyti, kokių veiksmų jie turėtų imtis, kad padidintų tokių programų veiksmingumą ir paskatintų jas plisti švietimo sistemose, o kartu ir gausėtų tokiose programose dalyvaujančių mokinių.

Daugumos Europoje taikomų mokinių įmonių programų apžvalga ir šios srities specialistų vertinimai leido nustatyti kai kurias svarbiausias tolesnio šių idėjų plitimo kliūtis. Jos išvardytos toliau.

a) **Griežta mokyklos sistema** (lankstumo stoka)

Kai kuriais atvejais mokyklos neturi pakankamai laisvės ir savarankiškumo (pedagoginiais klausimais, administracinio, finansinio ir kt.), kad galėtų dalyvauti užmokyklinėje veikloje ir (arba) kartu veikti su vietos bendruomene ir verslo subjektais. Mokykla yra apribojama jos pačios erdvėje, jai neleidžiama turėti reikalų su ūkio subjektais. Mokyklos turi būti skatinamos kurti tokią mokomąją aplinką, kuri padeda įgyti įvairių tarpdalykinių gebėjimų, tarp jų ir verslumo. Mokyklos turi turėti tinkamų išteklių, tokių kaip laiko, finansinių išteklių ir lankstumo, koordinuoti veiklą, skirtą ugdyti mokinių gebėjimus. Jos turi būti raginamos organizuoti kursus, neįeinančius į formaliojo mokymo programą, nes tai padėtų joms imtis naujų iniciatyvų. Jeigu mokomasis dalykas nėra mokymo programos dalis, mokyklos bijo jį taikyti. Be to, mikroįmonių programos suteikia mokiniams daug laisvės. Tuomet daug sunkiau yra juos kontroliuoti taikant tradicines mokymo priemones, rašant tradicinius pažymius ir pan.. Šių programų įtraukimas reikalauja iš mokyklų ir mokytojų liberalaus mąstymo ir verslininkiško požiūrio.

b) **Finansavimas**

Labai dažnai šias programas remia nevyriausybinės ir kitos organizacijos, nepriklausančios švietimo sistemai. Taip pat jos dažnai nebūna įtrauktos į mokyklos mokymo programą. Tai reiškia, kad joms reikia papildomų piniginių lėšų. Pavyzdžiui, šios programos neišgali sumokėti mokytojams už papildomas darbo valandas, paskirtų mikroįmonėms, arba apmokėti kelionių į nacionalines arba tarptautines muges išlaidų ir t.t..

c) **Papildomas darbo krūvis** mokiniams ir mokytojams

Šios programos yra vienodai reiklios ir mokiniams, ir mokytojams. Mikroįmonių valdymas yra daug laiko sąnaudų reikalaujantis procesas. Todėl stipri motyvacija pačioje programos pradžioje yra labai svarbus veiksnys, nulemsiantis mokinių sėkmę ir mokymąsi vykdant programą. Vis dėlto mokiniams gali būti sunku derinti darbą įmonėje su sėkmingu kitų dalykų, įtrauktų į mokymosi programą, mokymusi. O daugelis mokytojų dėl per didelio mokymo programos krūvio neturi pakankamai laiko mokyti verslumo, mikroįmonių steigimo ir valdymo. Mokiniams dalyvavimas užmokyklinėje veikloje suteikia daug naudos ir galimybių, tačiau tai taip pat sukelia tokios veiklos priežiūros ir užtikrinimo problemų. Mokytojai vakarais turi dalyvauti užsiėmimuose tam, kad instruktuoūt mokinius, ir dėl saugumo pačioje mokykloje.

d) **Papildomas mokytojų darbas** nėra pripažįstamas, už jį nėra atlyginama;

Kaip jau minėta anksčiau, mikroįmonių programos iš mokytojų reikalauja papildomo darbo po įprastų darbo valandų mokykloje. Paprastai mokytojų darbo krūvis yra didelis, jie turi daug pamokų. Jeigu jų papildomos pastangos nėra pripažįstamos ir už jas nėra atlyginama, tai gali būti nepakankamos motyvacijos dalyvauti tokioje veikloje priežastis. Šiuo požiūriu mokinių įmonių programų įtraukimas į mokyklos mokymo programą gali turėti ypatingai didelę reikšmę.

e) Programos iš mokytojų reikalauja taikyti **naujus mokymo metodus**;

Vykdydami šias programas, mokytojai turi keisti savo tradicinius ugdymo metodus. Iš pradžių mokytojas mokiniams perteikia pagrindines žinias ir išaiškina svarbiausias verslo sąvokas. Vėliau jo vaidmuo įgauna pagalbininko, konsultanto ir tylaus stebėtojo bruožų. Mokytojas sprendimų priėmimų atsakomybę perleidžia mokiniams, nes tik prisiimdami atsakomybę už savo pačių mokymąsi, jaunuoliai tobulina savo verslumo savybes ir įgūdžius. Todėl mokytojai turi būti kruopščiai atrenkami ir rengiami. Rengiant mokytojus dirbti pagal tokias programas, pagrindinis dėmesys turi būti sutelktas į mikroįmonės valdymą, komandiniu ir projektiniu darbu pagrįstas ugdomąsias metodikas ir į mokinių, dalyvaujančių šioje veikloje, siekiamus tikslus ir įgūdžius.

f) **Konsultantų (arba savanorių)** iš šalies paieška;

Ryšių su verslo pasauliu plėtojimas ir mentorių bei konsultantų iš vietinių verslo įmonių pagalba yra svarbūs sėkmingų mikroįmonių programų mokykloje elementai. Mokytojų vaidmuo yra teikti pagalbą skirtingais programos etapais, tuo tarpu mokiniams yra reikalingi konsultantai iš tikrų įmonių, kurie papasakotų apie savo patirtį ir padėtų mokiniams daugiau sužinoti apie verslą ir verslumą. Kartais gali būti labai sunku rasti reikiamų konsultantų iš verslo įmonių, nes verslininkai ir versle dirbantys žmonės yra neabejotinai labai užsiėmę. Ypač atokiose vietovėse mokyklos gali neturėti didelio verslo mentorių pasirinkimo. Šių programų sėkmė labai priklauso nuo verslo žmonių ir vietos įmonių geros valios sutikti dalyvauti savanoriškumo pagrindais.

g) Kitų mokytojų ir mokyklų vadovų **pritarimo** stoka;

Mokyklose bet kuriuo lygmeniu, pradedant nuo vadovų ir direktorių, turi būti pripažinta, kaip svarbu jauniems žmonėms ugdyti verslininkišką požiūrį ir verslumo įgūdžius, ir kad šiuo atžvilgiu mikroįmonės yra ypač veiksmingos. Jie turi būti dėmesingi šiam naujam mokymo metodui ir padėti mokytojams jį diegti. Daugelis mokytojų piktinasi, jog pernelyg mažai laiko yra skiriama verslumo mokymui ir mikroįmonių programoms mokyklose. Dar daug darbų reikia nuveikti, kol visi mokyklų mokytojai pripažins, kad mikroįmonės turi ugdomąją vertę. Valstybės valdžios institucijos turėtų aktyviau dirbti siekiant šio tikslo.

h) Teisiniai ir administraciniai **barjerai**;

Kai kuriose šalyse mikroįmonės susiduria su praktiniais sunkumais, kurie kyla dėl teisinio ir biurokratinio pobūdžio problemų. Iš tikrųjų teisinis mokinių įmonių statusas nėra iki galo aiškus, administracinės procedūros, mokesčių ir PVM mokėjimas, draudimas ir prievolės nėra aiškiai reglamentuotos. Mikroįmonės turi būti neabejotinai laikomos ugdomąja priemone, joms neturi būti taikomos tos pačios administracinės ir finansinės prievolės kaip tikrosioms įmonėms, nes tai sudaro rimtų kliūčių jų taikymui mokyklose. Kai kuriose šalyse šios programos negali būti oficialiai pripažintos, nes įmonių apmokestinimo įstatymai neleidžia daryti išimčių švietimo programoms (*šis klausimas plačiau aptariamas 6 skyriuje*).

i) **Valstybės valdžios institucijų** paramos ir pritarimo stoka.

Kaip pabrėžia nacionaliniai ekspertai, viena iš svarbesniųjų kliūčių yra nepakankama valstybės valdžios institucijų (ypač švietimo ministerijos) parama mokinių įmonių programų sklaidai mokyklose. Kadangi mokyklos ir mokytojai turi tam tikrą savarankiškumą (autonomiją) spręsti, kokių dalykų mokyti mokinius, o verslumas dar nėra plačiai mokyklų ir švietimo bendruomenės priimtas mokomasis dalykas, labai svarbu yra skatinti ir įtikinėti. Šiuo atžvilgiu labai svarbu, kad švietimo ministerijos atliktų labai aktyvų vaidmenį. Rasti mokyklos mokymo programose vietas šioms programoms – kaip vienam iš būdų, siekiant platesnio verslumo kultūros skatinimo tikslo – būtų svarbus žingsnis į priekį. Jeigu mokyklos galės šių programų mokyti kaip mokymo programos dalyko, tai padidintų mokytojų motyvaciją. Be to, jeigu įmonių programa yra mokymo programos dalis, bus įmanoma planuoti mokymo programą taip, kad mokinių darbo krūvis nebūtų per didelis. Galiausiai valstybės valdžios institucijos taip pat būna atsakingi už prieštaringą teisinę ir administracinę sistemą, kliudančią šią veiklą plėtoti mokyklose (*šios problemos plačiau aptariamos 6 skyriuje*).

4.3. Kiekybiniai programų taikymo duomenys

Šiame skyriuje ir toliau esančioje lentelėje pateikiami duomenys apie **mokinių įmonių programų paplitimą vidurinėje mokykloje**, t.y. kiek švietimo įstaigų ir kiek mokinių dalyvauja šiose programose. Šie apskaičiavimai pagrįsti kiekybiniais duomenimis, surinktais paskirtų nacionalinių ekspertų. Kai kuriose šalyse tokio pobūdžio informacija gauta ne apie visas egzistuojančias programas. Vis dėlto net šiais atvejais dauguma iš egzistuojančių programų ir pagrindinių programų kiekybiniai duomenys buvo įtraukti į šią apžvalgą. Kadangi duomenys, kuriais grindžiami šie skaičiavimai, neatspindi visų programų Europoje, programų pasklidimo laipsnis ir ypač dalyvaujančių mokinių skaičius yra, ko gero, nepakankamai įvertinti. Todėl pateikti skaičiai turi būti laikomi artimiausia, turima informacija pagrįsta, apytikre reikšme.

Mokiniai, dalyvaujantys mikroįmonių programose, tebesudaro mažumą. 2003/04 mokslo metais daugumoje šalių vidurinių mokyklų mokinių, dalyvaujančių šiose programose, dalis sudarė mažiau kaip 1 %. Šalys, kuriose nustatytas aukščiausias mokinių dalyvavimo rodiklis (daugiau kaip 2 %): **Airija, Lietuva, Austrija, Jungtinė Karalystė ir Norvegija**.

Nustatyta, kad kasmet 25 Europos Sąjungos valstybėse ir Norvegijoje šiose programose dalyvauja **mažiausiai 200 000 vidurinės mokyklos mokinių** (tikrasis skaičius yra, ko gero, didesnis). Šis skaičius yra gautas iš pavyzdžio, parinkto iš kiekvienos šalies labiausiai paplitusių programų, kurios išvardytos *priede* pateiktame sąrašė.

Kadangi šios programos negali būti mokiniams privalomos, o verčiau skatinamos ir prieinamos visiems norintiems, tai svarbiausia, kalbant apie tolesnę perspektyvą, yra mokyklų, nusprendusių siūlyti šį dalyką savo mokiniams, skaičius.

Panašu, kad šios programos vidurinėse mokyklose labiausiai paplitusios tokiose šalyse kaip (apskaičiuota, kad dalyvaujančios mokyklos sudaro nuo 40 iki 50 % visų vidurinių mokyklų) **Airija**, kur egzistuoja didžiulė mokinių įmonių programų įvairovė ir kur dauguma tų programų yra įtrauktos į oficialias mokymo programas, ir **Jungtinė Karalystė**, kur ypač *Young Enterprise* turi senas ir nusistojusias tradicijas. Po minėtų dviejų šalių eina šalys, kuriose nustatyta, kad maždaug 30 % vidurinių mokyklų siūlo mikroįmonių programas (**Belgija, Liuksemburgas, Norvegija**). Visose kitose šalyse dalyvaujančios vidurinės mokyklos sudaro nuo 3 iki 15 %. Tačiau net žemiausias dalyvavimo rodiklis būtų tarp 10 ir 20 %, jeigu būtų kalbama tik **aukštesniąją vidurinio mokymo pakopą**.

Visose šalyse (išskyrus **Norvegiją**) didžioji mokinių dauguma šiose programose dalyvauja mokydamiesi **aukštesniojoje vidurinio mokymo pakopoje**. Kai kuriose šalyse mikroįmonių programų žemesniojoje vidurinio mokymo pakopoje net nėra siūloma.

Kai dėl programų taikymo **bendrajame viduriniame mokyme** ir **specializuotame viduriniame mokyme** (profesinėse, technikos ar prekybos mokyklose), tai vaizdas yra labai įvairus: kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, **Vokietijoje** ir **Švedijoje**, gerokai daugiau dalyvaujančių bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų, o kai kuriose, pavyzdžiui, **Austrijoje** ir **Čekijoje**, padėtis yra visiškai priešinga.

Gana negausūs duomenys apie dalyvavimą pagal **lytį** rodo pusiausvyrą tarp vyriškos ir moteriškos lyties, nors kai kuriais atvejais moteriškos lyties dalyvių yra daugiau (pavyzdžiui, *Junior Achievement įmonių programos* **Estijoje** ir **Latvijoje**, kur moteriškos lyties dalyviai sudaro daugiau kaip 60 %).

Šiuo metu mokinių valdomų mikroįmonių metodika pagrįstos programų nėra vykdoma **Graikijoje** ir **Turkijoje**. Tačiau svarbi iniciatyva **Graikijoje** bus pradėta nuo 2005/06 mokslo metų (žr. *6.1.skyrių*). Be to, Turkijoje tebevyksta parengiamosios studijos, siekiant mokinių įmones įtraukti į profesinio mokymo programas. Bus pasinaudota ir šios ataskaitos rezultatais.

Kiekybinių duomenų negauta iš **Ispanijos, Italijos, Nyderlandų, Rumunijos ir Slovakijos**.

LENTELĖ. MOKINIŲ ĮMONIŲ PROGRAMŲ PAPLITIMAS VIDURINĖSE MOKYKLOSE

	Belgija ⁸	Belgija ⁹	Čekija	Danija	Vokietija	Estija	Prancūzija	Airija	Latvija	Lietuva	Liuksemburgas	Vengrija	Austrija	Lenkija	Suomija	Švedija	Jungtinė Karalystė	N Norvegija
2003/04 mokslo metais dalyvavusių vidurinių mokyklų procentas (žemesniosios + aukštesniosios pakopos, visų tipų mokyklos)	20-25 %	25-30 %	3-5 %	3-5 %	5-10 %	5-10 %	3-5 %	40-50 %	5-10 %	5-10 %	25-30 %	15-20 %	10-15 %	5-10 %	3-5%	10-15 %	40-50 %	30-40 % ¹⁰
2003/04 mokslo metais programose dalyvavusių mokinių skaičius 2003/04 ¹¹ .	1500	4989	6375	1271	10532	504	4.432	13656	685	2450	168	5470	16300	19913	1199	10050	45982	45592

⁸ Prancūzų bendruomenės duomenys.

⁹ Flamanų bendruomenės duomenys.

¹⁰ Šis procentas apskaičiuotas imant bendrą pradinį ir vidurinių mokyklų skaičių, nes pradinėse mokyklose taip pat yra mikroįmonių, ir Norvegijos švietimo sistemoje pradinis mokymas ir žemesnioji vidurinio mokymo pakopa yra dažnai sujungiami. Šis procentas tikriausiai būtų didesnis, jeigu būtų apskaičiuojamas santykis tik vidurinėse mokyklose.

¹¹ Šie skaičiai yra gauti iš pavyzdžių, parinktų iš kiekvienos šalies labiausiai paplitusių programų, kurios išvardytos *priede* pateiktame sąraše.

4.4. Įvertinimas ir poveikis

Šiame skyriuje apžvelgiamos priemonės, kurios šiuo metu yra naudojamos minimų programų kokybei ir veiksmingumui **įvertinti**, ir aptariami atliekami tyrimai, kurių tikslas nustatyti, kokį **poveikį** jos daro.

- *Programų įvertinimas*

Bet kuriuo mokinių įmonių programų įvertinimu siekiama nustatyti:

- a. Mokinių įgyjamus gebėjimus;
- b. Verslumo atžvilgiu kuriamas nuostatas ir intencijas;
- c. Kaip mokiniai vertina programas.

Ne visos mokinių įmonių programos yra reguliariai vertinamos, nors daugeliu atvejų, įgyvendinant programas ar joms pasibaigus, iš mokytojų ir mokinių yra surenkama grįžtamoji informacija. Tai gali būti laikoma paprasčiausiu ir plačiausiai naudojamu vertinimo metodu, kuris atliekamas naudojant šias priemones:

- Anketas, kuriose patys mokiniai **save vertina** ;
- Mokiniai projekto metu parengia dokumentus ir **ataskaitas**, kurias vertina mokytojai, verslo konsultantai arba kitos, programą remiančios, organizacijos darbuotojai;
- Mokinių ir apskritai visos mikroįmonės **veiklos** apžvalgas, kurias rengia mokytojai ir verslo konsultantai;
- Anketas, kurias pildo **mokytojai**.

Kai kurios programos derina dvi įvertinimo priemones: bendrą tyrimą, atliekamą nagrinėjant mokinių užpildytas anketas, ir raštu parengtą ataskaitą, kurioje mokiniai turi įvertinti savo konkrečią patirtį, kad būtų gautas išsamesnis įvertinimas.

Be to, kadangi mokytojai šiose programose yra pagalbininkai, stebintys įvairius mikroįmonės veiklos etapus, padedantys mokiniams ir teikiantys pagalbą bei konsultacijas per visą procesą, tiesioginį įvertinimą gali atlikti būtent **mokytojai**, remdamiesi nuolatiniu stebėjimu, kaip mokiniai atlieka paskirtas užduotis, kiek jie rodo iniciatyvos, kaip sprendžia praktines užduotis ir t.t..

Dalyvaujančių mokinių **tyrimas** turi būti atliekamas programos pradžioje ir pabaigoje, siekiant įvertinti, kokios permainos įvyko jų požiūryje ir kokių naujų įgūdžių jie įgijo (ir bendrųjų, ir verslumo įgūdžių). Kai kuriose programose tyrimai atliekami reguliariai mokslo metų pabaigoje telefonu apklausiant pasirinktus mokinius.

Norint maksimaliai panaudoti vertinimo rezultatus, siūloma tyrimų, skirtų nustatyti, kokia pažanga yra pasiekta formuojant įgūdžius ir nuostatas, rezultatus lyginti su informacija, gauta tiriant pasirinktas mokinių, **nedalyvavusių** mikroįmonių programose, grupes. Tokiu būdu galima nustatyti, kokios naudos gavo programose dalyvavę mokiniai.

Į **nacionalinius mokymo planus** įtrauktos programos dažniau būna reguliariai vertinamos, pavyzdžiui, egzaminų (kaip daroma **Austrijoje**, kur programos yra valstybinių brandos egzaminų dalis) arba mokymo ir mokymosi mokykloje kokybės

įvertinimo, kuri atlieka valstybės inspektoriai (taip daroma, pavyzdžiui, **Airijoje**), pagalba.

Paprastai įvertinimą atlieka programos remiančios organizacijos, valstybės mastu organizuodamos geriausios mikroįmonės konkursus. Dar dažniau kai kurias vertinimo procedūras atlieka remiančios organizacijos, kurios analizuoja kiekybinius ir kokybinius duomenis.

Rečiau naudojami įvertinimo būdai:

- Programos pabaigoje laikomas **egzaminas**;
- Įvertinimą atlieka **nepriklausomas** asmuo arba komisija;
- **Tikslinės grupės** organizavimas programos pabaigoje.

Be kita ko, programos pabaigoje rengiamas **egzaminas** galėtų būti laikomas praktiniu būdu, t.y. mokiniai dalyvautų verslo dienoje arba problemos nagrinėjime, kurių metu jie galėtų realiai taikyti įgytus įgūdžius, o jų darbas būtų vertinamas. Pavyzdžiui, mokiniai visą dieną dirbtų tariamoje įmonėje, kur jie susidurtų su tikro verslo reiškiniais ir komerciniais išbandymais, atliktų įvairias užduotis, sudarytų sandorius ir taip pademonstruotų įgytus įgūdžius bei įmonės valdymo žinias.

Young Enterprise tarptautinį egzaminą rengia **Kembridžo universiteto** tarptautinių egzaminų skyrius. Jo tikslas - įvertinti žinias ir įgūdžius, kuriuos įgijo mokiniai, dalyvaujantys *Junior Achievement–Young Enterprise* įmonių programoje. Egzaminas pagrįstas tariamosios mikroįmonės atvejo nagrinėjimu, kurio temą dalyviai gauna prieš egzaminą. Tuomet mokiniai gali kartu su savo bendramoksliais ir verslo konsultantais aptarti savo įmonės patirtį ir palyginti ją su nagrinėjama. Šiuo egzaminu siekiama įvertinti, kokios patirties mokiniai pasisėmė iš dalyvavimo mokinių įmonėje, ir jis šie grindžiamas tais pagrindiniais įgūdžiais, kuriuos įgyti gali bet kuris dalyvis. Į šį vertinimą gali savanoriškai įsitraukti visi dalyvaujantys *JA-YE Europe* programose. Išlaikiusiems tokį egzaminą suteikiamas visame pasaulyje pripažįstamas tarptautinio standarto pažymėjimas.

Kitas įvertinimo būdas yra darbas **tikslinėje grupėje**, kurioje mokytojai ir mokiniai gali detaliam aptarti ir analizuoti programos pranašumus ir trūkumus, sunkumus, su kuriais susidūrė mokiniai, ir įgūdžius, kuriuos mokiniai įgijo. Tikslinės grupės metodas gali būti taikomas ir prieš programos pradžią ir programos pabaigoje (šis metodas taikomas, pavyzdžiui, **Airijoje**, vykdamas *pereinamųjų metų mikroįmonių programą* „*Get up and Go*“ ir *Junior Achievement įmonių programą*).

Pažymėtina metodika – nors ir ne iš dažnai taikomų – yra nepriklausomas programos įvertinimas, kuri atlieka institucija iš šalies.

Europos mokomųjų firmų tinklas šiuo metu diegia **EUROPEN kokybės sertifikatą**, kurio pagrindu nustatoma bendra tariamųjų firmų įvertinimo tvarka. Kokybės kriterijaus Europos mastu įvedimą parėmė Europos Komisija per „Leonardo da Vinci“ programą¹².

Veiksmingas mikroįmonių programų mokyklose **įvertinimas** leis pabrėžti jų sėkmę, tiksliai nustatyti sunkumus ir suplanuoti, kaip bus šalinami trūkumai. Vertindama

¹² Daugiau informacijos apie „Minimalios kokybės kriterijų analizė ir kūrimas“ galima rasti EUROPEN tinklalapyje: www.europen.info/leonardo.

mokyklos vadovybė turėtų atsižvelgti į visų mikroįmonių programos dalyvių – mokinių, mikroįmonių koordinatorių, mokytojų, verslo pasaulio ir vietos bendruomenės savanorių, tėvų ir remiančių organizacijų, nuomones.

- Programų poveikis

Analizuojant poveikį, siūloma atsižvelgti į šiuos rodiklius:

- a) Susidariusias mokinių **nuostatas** verslumo atžvilgiu;
- b) Mokinių, po studijų **įkūrusių savo įmonę**, skaičių.

Kalbant apie antrąjį rodiklį, tai tyrimai galėtų plačiau apibrėžti, kiek programos **buvo naudingos patiems mokslus pabaigusiems mokiniams**. Greta mokinių, pradėjusių savo verslą, skaičiaus galėtų būti pateikta ir informacija apie baigusius mokslus dalyvių karjerą, t.y. kokio pobūdžio darbus jie turi, ir kokia jų dalis dirba. Svarbu tuos duomenis palyginti su duomenimis apie tuos mokinius, kurie nedalyvavo tokiose programose.

Šiuo metu Europoje **nėra pakankamai ištirta**, kokią poveikį mokiniams daro dalyvavimas mikroįmonių programose. Iki šiol buvo atlikta tik keletas nacionalinio lygmens ir konkrečių projektų tyrimų.

Vis dėlto ir turimi duomenys **rodo** šių programų veiksmingumą ugdant verslininkišką jaunimo dvasią.

2002 metais **Young Enterprise Sweden** ištyrė mokinius, kurie nuo 1980 metų¹³ dalyvavo **Young Enterprise** mikroįmonių programoje. Buvo padaryta išvada, kad **7 % anketą užpildžiusių mokinių tebeturėjo savo verslą**, o **13 % jų tam tikru metu buvo įsteigę savo įmonę**. Šis santykis ilgainiui didėjo. **29 metų amžiaus ir vyresniųjų grupėje santykis buvo 19 %**. Per visą tą laiką buvę **Young Enterprise** mokiniai savo įmonėse yra įdarbinę 16 000 žmonių.

Dauguma mokinių (87 %) manė, kad, dalyvaudami programoje, jie daugiau sužinojo apie verslo valdymą ir labiau išmoko spręsti įvairias problemas. Jie taip pat paminėjo, jog sustiprėjo jų pasitikėjimas savimi ir sugebėjimas dirbti su kitais.

Panašūs rezultatai gauti ir per vėlesnį tyrimą, kurį atliko **Young Enterprise Norway**¹⁴. 9,7 % respondentų, dalyvavusių programoje, sukūrė savo įmonę baigę aukštesniąją vidurinės mokyklos pakopą, ir **20,5 % respondentų nuo 25 iki 34 metų amžiaus įkūrė savo įmonę**. Palyginti visos Norvegijos mastu šis santykis tarp visų 25–34 metų amžiaus žmonių sudarė 4,5 %¹⁵.

Norvegijos tyrimas rodo, kad 30 % steigiančių savo įmonę po aukštesniosios vidurinės mokyklos pakopos baigimo yra moterys ir kad moterys sudaro 50 % vadovaujančiųjų verslui. Norvegijoje moterys sudaro 19 % savininkų, 11,3 % valdybos pirmininkų ir 16,5 % įmonių direktorių. Tai rodo, kad mikroįmonių programos turi įtakos ir moterų vadovaujančiuose postuose skaičiaus augimui.

¹³ *Ung Företagsamhet*, „What has happened afterwards?“ („Kas nutiko po to?“). 2002, CMA - Centre Market Analysis AB.

¹⁴ „What happened later?“ („Kas nutiko vėliau?“). 2003, M. Luktvaslimo.

¹⁵ Kolvareid ir Alsos, skaičiai nuo 1997 m.

Panašu, kad programų taikymas teigiamai veikia lygias lyčių galimybes, siekiant vadovaujančių pareigų įmonėse.

Šių programų poveikį patvirtina visai neseniai atliktas tyrimas (paskelbtas 2005 metais), kuris nustatė, jog 26,6 % 29 metų amžiaus ir vyresnių respondentų, dalyvavusių programose, buvo įsteigę įmonę¹⁶. Iš visų mikroįmonių programose dalyvavusių respondentų 16,6 % įsteigė vieną ar daugiau įmonių (palyginti su 9,7 %, kaip rodo ankstesnysis tyrimas).

Belgijos flamandų bendruomenėje buvo tiriami mokiniai, kurie per paskutiniuosius trejus metus buvo dalyvavę mikroįmonių programose¹⁷. Tyrimas parodė, jog 9 iš 10 teigiamai vertina verslo pasaulį, o 1 iš 5 pareiškė, jog nori per artimiausius penkerius metus pradėti savo verslą.

Vokietijoje JUNIOR programos 2003/04 mokslo metais dalyvių vidaus vertinimo rezultatai rodo, kad 80 % dalyvių mano, jog jų ekonominis ir komercinis supratimas pagerėjo, ir kad 1 iš 3 dalyvių galvoja apie savo verslą.

Europos jaunimo įmonių konfederacija (*JADE*) – atliko bandomąjį tyrimą¹⁸, per kurį mėginta išsiaiškinti, kaip kito verslininkiškumo dvasia ir pasitikėjimas savimi tų, kurie dalyvavo *Junior Enterprises* programose aukštojo mokslo įstaigose. Tyrimo rezultatai rodo, kad 80 % apklaustųjų demonstruoja pasitikėjimą savo jėgomis, 98 % ketina užsiimti permainingomis ir 79 % – plėtoti savo kūrybinius gebėjimus. Šiuo atžvilgiu dalyviai pasirodė visiškai išsiugdę verslumo savybes, atitinkančias verslo vadybininko paveikslą.

Junior Achievement –Young Enterprise Europe atliko tyrimą, pavadintą „Įmonė 2010– nauja karta“¹⁹. Tyrimo metu 10 000 vidurinių mokyklų mokinių, ir dalyvaujančių *JA-YE* programose, ir nedalyvaujančių jose, buvo paklausta, kokios jų nuostatos verslumo atžvilgiu. Tyrimas lygina rezultatus, gautus iš 26 šalių, ir yra numatytas kartoti kas treji metai. Pirminiai rezultatai rodo, kad 77 % verslumo programose dalyvaujančių mokinių savo ateitį linkę sieti su darbu savo įsteigtoje įmonėje, o jaunuoliai, visiškai nesimokę verslumo, daug nepalankiau vertina darbą savame versle už *JA-YE* programų dalyvius.

¹⁶ M. Haugum, *Ungdomsbedrifter og entreprenørskap 2005*. Nord-Trøndelagsforskning, Steinkjer.

¹⁷ VLAJO, 2001.

¹⁸ Profesorius Renaud Redien-Collot, Advancia Paris ir Mojca Jesenovec, projekto vyresnysis vadovas, *JADE* www.jadenet.org

¹⁹ Galutiniai rezultatai paskelbti 2005 metų spalį tinklalapyje: www.ja-ye.org

5. Mokinių pasakojimai apie sėkmės atvejus

➤ „Miera“ – bananų laikikliai (Belgija)

Belgijoje, Vti Mariendael Instituut mokykloje, Diest'o mieste šešių mokinių, pasižyminčių pamokų praleidinėjimu be leidimo, grupė, vadovaujama jų mokytojo, įsteigė mikroįmonę „Miera“. Grupės paskatos taip sustiprėjo, kad mokiniai net savo laisvalaikį ėmė skirti įmonei ir savo gaminių – bananų laikiklių – gamybai.

Prieš pradėdami verslą, jie buvo nepasitikintys savimi, save laikė nepritampančiais. Dirbdami savo įmonėje, jie pradėjo įgyti įgūdžių ir atskleidė savo talentą, atgavo pasitikėjimą savimi. Be to, santykiai su mokytoju pozityviai pasikeitė – jie ėmė jį laikyti ne mokytoju, o konsultantu. Du grupės nariai vėliau pradėjo savo pačių sėkmingą verslą (D'Hondt stogo konstrukcijos).

➤ ALCA Bohne GesmbH – kava ir arbata (Austrija)

Austrijoje „ALCA Bohne GesmbH“ yra mokomoji įmonė, prekiaujanti kava ir arbata. Ji įsteigta 1993 metais Verslo administravimo kolegijoje, Zalcburgo regione (Neumarkt am Wallersee). Mokiniai yra 17–18 metų amžiaus; mokomosios įmonės programa teikiama ketvirtaisiais šio penkerių metų profesionalaus verslo mokymo metais.

Prieš tai mokiniai yra mokomi keleto svarbių verslo dalykų tam, kad galėtų atlikti užduotis dirbdami mokomojoje įmonėje. ALCA Bohne darbas vyksta optimaliai. Įmonė yra patikimas partneris nacionalinėje mokomųjų įmonių rinkoje, turinčioje 950 konkurentų, pavyzdinė Austrijos mokomųjų įmonių varžybų dalyvė. Ši mokomoji įmonė – mokiniai ir mokytojai – atlieka ilgalaikį ir labai gerą švietimo darbą. Net įmonės personalui (mokiniam) keičiantis kiekvienais mokslo metais, ji išlaiko savo aukštą lygį ir taip parodo, jog tokios mokinių įmonių programos daro poveikį ir paties švietimo kokybei. ALCA Bohne dirba su dviem partneriais – tikromis įmonėmis, kurios padeda mokinių įmonei visus tuos metus ir pačios gauna naudos iš mokinių.

➤ S4S – „Spielmaschine“ (Vokietija)

Vokietijoje JUNIOR įmonė S4S – Students for Students (mokiniai mokiniams) – įsteigta 2002 metų spalį. Įmonės gaminyje buvo „Spielmaschine“ (žaidimų mašina), 166 žaidimų rinkinys, skirtas grupių susirinkimams, seminarams ir gimtadienio vakarėliams. Kiekvienas žaidimas yra priskirtas kuriai nors kategorijai, įvertintas pagal tam tikrą kriterijų ir turintis įvairios informacijos. Gaminį kūrė patys mokiniai, jis buvo baigtas 2003 metų vasarį. Įmonė sugebėjo parduoti daugiau kaip 580 gaminio vienetų, pasiekė 5000 eurų apyvartą ir gavo beveik 2000 eurų pelną, o tai reiškia, jog jų akcijų vertė pakilo 256 %. Kaip ir kiekvienoje JUNIOR įmonėje mokiniai darbus pasiskirstė į keturis skyrius: administracijos, rinkodaros, gamybos ir finansų.

Rinkodaros skyrius projekto pradžioje atliko tyrimus ir buvo atsakingas už ryšius su spauda bei visuomene, ir tai jiems labai gerai sekėsi – būta pranešimų per televiziją ir radiją, laikraščiuose paskelbta daug straipsnių. Rinkodaros skyrius taip pat atrinko įvairius produkcijos pardavimo būdus, tokius kaip mugės, bendradarbiavimas su kitomis JUNIOR įmonėmis ir prekyba Internetu. Gamybos skyrius buvo atsakingas ne tik už Spielmaschine gamybą, bet ir už rentabiliausio prekės gamybos būdo parinkimą.

Visi mokiniai pabrėžė savo patirties naudą: jie susidarė tikrovišką išpūdį apie veiklos pasaulį, susipažino su ekonomikos klausimais, patobulino savo asmeninius gebėjimus ir išsiugdė komandinio darbo su kitais įgūdžius. Kai kurie mokiniai tęsė tokią veiklą ir po to, kai JUNIOR įmonė buvo likviduota.

➤ **R@ – kompiuterių pelės (Estija)**

Estijoje 2003/04 mokslo metais mažo kaimelio aukštesniosios vidurinio mokymo pakopos mokykloje buvo organizuota R@. Mokinių įmonė buvo priskirta veiklai po pamokų.

Mokinių įmonės gaminys buvo kompiuterio pelė, aptraukta audiniu ir atrodanti kaip žaislas. Geros pardavimo strategijos dėka mokinių įmonės gaminys tapo gerai žinomas ir populiarus visoje Estijoje. Apie įmonę buvo rašoma laikraščiuose.

Šiuo metu kai kurie įmonės nariai jau yra baigę vidurinę mokyklą ir visi jie studijuoja aukštesiose mokyklose. Jie planuoja pradėti savo verslą.

Šis atvejis Estijai yra ypatingai svarbus, nes mažuose pietinės Estijos kaimeliuose nedarbo lygis yra aukštas, o verslumo dvasia nėra paplitusi. Šių kaimelių mokiniams sunku net rasti vietinį verslo konsultantą. Visi šios grupės dalyviai sakosi pradėję naujai mąstyti – verslumą jie vertina kaip svarbią savo gyvenimo galimybę. Jie taip pat nori skatinti mokinių įmones, kaip svarbią mokymosi priemonę. Po tokios jų sėkmės ir jos atspindėjimo žiniasklaidoje, mokinių įmonės tapo gana populiaros tarp mokinių ir taip pat tarp jų tėvų.

➤ **„School Days“ – mokyklos metraštis (Airija)**

Airijoje „School Days“ yra pavyzdys tikros mikroįmonės, kurią įsteigė 16 Dublino mergaičių vidurinės mokyklos mokinių. Įmonė priklauso pereinamųjų metų „Get up and Go“ mikroįmonių programai.

Neseniai baigiamųjų metų mokinės pageidavo gauti savo baigiamųjų metų metraščių. Jos paprašė pereinamųjų metų mokinių pagaminti joms tokį metraščių pagal mikroįmonės programą. Po kelių susirinkimų ir atlikus daugybę rinkos tyrimų buvo nuspręsta, kad idėja yra gera ir įgyvendinama. Mikroįmonės tikslas buvo pagaminti 2003/04 mokslo metų apžvalga kaip 32 puslapių A4 formato spalvoto žurnalinio popieriaus metraščių.

Gaminį reklamuodami, parūpindami jo gamybai finansavimą ir prekiaudami juo, mokiniai gavo 3 600 eurų pelną. Mokiniai turėjo galimybę įgyti tiesioginės komercinės įmonės planavimo, steigimo ir valdymo patirties. Idėjų generavimas ir verslo planavimas buvo svarbiausi proceso komponentai, kurių padedami mokiniai nustatė, kokius žingsnius jie turi žengti, kad galėtų plėtoti verslo kūrimo idėjas.

➤ **Presnatch – „Preventor“ kabliukai (Švedija)**

Švedijoje mikroįmonė „Presnatch“ ėmė siūlyti idėją, kaip išspręsti krepšių (rankinių) vagysčių iš lankytojų viešosiose vietose, tokiose kaip kavinės, restoranai ir viešbučiai, problemą ir padėti lankytojams jaustis saugiai ir patogiai. „Presnatch“ pagamino naujovišką kabliuką, kuris neleidžia vagims pavogti rankinės restoranuose ir baruose. Įmonė glaudžiai bendradarbiavo su Nacionalinėmis Švedijos policijos pajėgomis. Įmonė plėtoja savo verslą – kuria, realizuoja ir parduoda „Preventor“ kabliukus. Gaminys yra pritaikomas po stalu prie kiekvienos kėdės kavinėje, restorane ir (arba) viešbutyje. Atėję lankytojai tuomet gali savus krepšius pasikabinti ant kabliuko. „Presnatch“ gaminys lankytojams leidžia jaustis daug patogiau, nes nereikia laikyti krepšių sau ant kelių.

Norėdami apsaugoti teises į gaminį mokiniai kreipėsi į Švedijos patentų ir registracijos biurą ir paprašė išskirtinių teisių į „Preventor“.

„Presnatch“ dirba nuolat augančioje rinkoje. Įmonės gaminys šiuo metu Švedijoje yra unikalus. Tolesnis įmonės tikslas yra greitas augimas, prieš atsirandant konkurentams. Kadangi ateities perspektyva rinkoje buvo labai gera, mokiniai nusprendė tęsti savo veiklą ir savo studijų universitete metu.

➤ ***Dogbag -- aplinkos neteršiantys maišeliai šunims (Norvegija)***

Penkios mergaitės aukštesniosios vidurinio mokymo pakopos mokykloje sukūrė įmonę *Dogbag*, kurios tikslas buvo sukurti aplinkos neteršiantį maišelį šunų išmatoms rinkti. Tradiciniai maišeliai šunims turi trūkumą – jie gaminami naudojant organinę medžiagą, tačiau pats maišelis nesuyra ir todėl teršia aplinką. Mokinės atliko tyrimus ir rado aplinkos neteršiančią plastmasę, kuri suyra po maždaug keturių dienų.

Gavus paskolą pradinei investicijai, buvo susisiepta su vietos gamintoju, kuris pagamino 1000 tokių maišelių ritinėlių. Maišeliai buvo pasiūlyti parduoti viename iš didžiųjų vietos prekybos centrų. Prekybos tinklą ši idėja sudomino ir jis ją palaikė, todėl ir pasirašė su jomis sutartį, suteikiančią tinklui išskirtines platinimo teises. Netrukus mergaitėms paaiškėjo, jog 1000 ritinėlių negana, todėl teko pagaminti daugiau.

6. Sistemos būklė, parama ir valstybės politikos vaidmuo

6.1. Finansavimo šaltiniai ir privataus sektoriaus parama

Daugeliu atvejų mokinių įmonių programas labiau **įgyvendina organizacijos iš šalies** (pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacijos) nei pati švietimo sistema, nors iš valstybės programos gali gauti nemažos paramos. Dėl šios priežasties ir dėl to, kad kartais jos neįtraukiamos į oficialius mokymo planus, šioms programoms dažniausiai **trūksta finansinių išteklių**.

Mokinių įmonių programos labai dažnai yra pagrįstos **aktyviu privataus sektoriaus dalyvavimu**, kuris pasireiškia finansavimu arba parama natūra. Priklausomai nuo šalies ir konkrečių programų kai kuriais atvejais **piniginių lėšų** daugiausia gaunama iš **valstybės sektoriaus** (taip, pavyzdžiui, yra **Austrijoje, Prancūzijoje ir Norvegijoje**); kitais atvejais didesnė lėšų dalis gaunama iš **privataus sektoriaus** (pavyzdžiui, **Čekijoje, Latvijoje, Nyderlanduose ir Lenkijoje**). Finansavimo šaltinių apžvalga rodo didžiulę situacijų įvairovę ir skirtingus sprendimus, garantuojant šaltinius tokio pobūdžio programoms finansuoti. Dažniausiai didelė lėšų dalis (pavyzdžiui, 80 % ir daugiau) gaunama arba iš valstybės, arba iš privataus sektoriaus, ir tik keliais atvejais finansinė parama yra daugmaž subalansuota tarp valstybės ir privataus sektorių (pavyzdžiui, **Danijoje, Airijoje ir Švedijoje**). Tokia padėtis gali sukelti sunkumų derinant valstybės ir privatų finansavimą.

Kaip valstybės finansavimo dalis, **ES finansavimo šaltiniai**, būtent **Europos socialinis fondas** (ESF) ir pavyzdžiui, programos „Leonardo da Vinci“, gali suvaidinti reikšmingą vaidmenį plėtojant šias programas. Įdomu, jog **Prancūzijoje** ESF finansinė parama teikia vertingą pagalbą profesinį mokymą pritaikant naujiems ekonominiams ir socialiniams reikalavimams. ESF finansinės paramos dėka atsirado galimybė sistemingai remti ryšių tarp mokyklų ir įmonių mezgimą ir verslumo projektų technikos ir profesinio mokymo vidurinėse mokyklose²⁰ plėtojimą Prancūzijoje, įskaitant projektus, pagrįstus mokinių įmonių metodika.

Taip pat **Graikijoje** pagal Darbo švietimo programą vienas projektas yra numatytas tariamosioms įmonėms steigti aukštesniosios vidurinio mokymo pakopos technikos mokyklose ir pagrindinio profesinio mokymo įstaigose. Priimtoje tariamosios firmos koncepcijoje jau atsižvelgiama į šioje ataskaitoje pateiktą mokinių įmonės apibrėžimą. Nuo 2005/06 mokslo metų visos technikos mokyklos galės dvejus metus dalyvauti tokioje programoje.

Kai dėl privataus sektoriaus, tai finansinė parama gaunama daugiausia iš tam tikrų **įmonių, fondų ir verslo asociacijų**. Kai kuriose šalyse nemenką vaidmenį vaidina **bankai**. Neretais atvejais pagrindinis finansavimo šaltinis būna iš mokyklų ir mokinių renkamas **dalyvio mokestis**.

Vis dėlto, be svarbios finansinės pagalbos, kartais net svarbesnė yra iš verslo pasaulio gaunama **nepiniginė parama**. Ši yra teikiama profesionalios patirties ir žinių, padedančių organizuoti programas, pavidalu, taip pat tiesiogiai dalyvaujant verslo konsultantams ir mokinių vadovams, teikiant specialų mokytojų rengimą, leidžiant

²⁰ 2004–2006 metų laikotarpio ESF programų apžvalga. AXE 3 – Measure 4: Faciliter le passage de l'école au travail.

laisvai lankytis įmonių patalpose ir biuruose, padedant organizuoti renginius (muges ir pan.).

Ypač didžiulę naudą šios programos gauna iš galimybės naudotis viso būrio **verslo konsultantų** paslaugomis: jie dalijasi savo profesionalia patirtimi, kelia mokinių domėjimąsi verslo pasauliu ir tiesiogiai kaip specialistai dalyvauja programoje.

Reikėtų pabrėžti, kad mikroįmonių programose dalyvavę mokiniai gali būti unikalūs **darbo jėgos šaltinis** įmonėms, nes jie yra įgiję tiesioginės darbo versle patirties ir įgūdžių, kurie gali būti ypatingai naudingi dinamiškoje organizacijoje. Tai dažnai būna kaip svarbus argumentas, kviečiant dalyvauti komercines įmones.

- **Vokietijoje** *JUNIOR* programą nuo 1997 metų remia *Gothaer* draudimo bendrovė. Draudimas pats savaime yra svarbus klausimas dalyvaujantiems mokiniams ir jų įmonėms. *Gothaer* visas mikroįmones draudžia trečių asmenų veikos atsakomybės versle draudimu, taip pat gamintojo atsakomybės draudimu ir draudimu nuo nelaimingų atsitikimų. Tai papildomas draudimas prie įprasto draudimo mokyklose. Šiomis procedūromis *JUNIOR* ketina apsaugoti mikroįmones nuo nereikalingos rizikos. Be to, *Gothaer* siunčia konsultantus į seminarus ir egzaminuotojus į mikroįmonių varžybas bei teikia pagalbą bendraujant su visuomene ir žiniasklaida.
- **Ispanijoje** bankininkystės bendrovė *CAJASTUR* vaidina labai svarbų vaidmenį *Empresa Joven Europea (EJE)* programoje. Bankas mokinių mikroįmonėms teikia beprocentes paskolas, galimybę įmonėms atsidaryti sąskaitą ir siūlo banko mokesčių nuolaidas. Norėdamos prašyti paskolos, mikroįmonės susitinka su vietinio banko filialo direktoriumi. Mokiniai yra paprašomi pateikti verslo planą, kurį turi išsamiai paaiškinti susitikimo metu.
- **Švedijoje** *Young Enterprise* sukūrė bendradarbiavimo su finansuotojais ir partneriais modelį. Visi regioniniai *Young Enterprise* skyriai Švedijoje dirba pagal šį modelį. Tikslas yra aiškiai parodyti finansuotojams, kokią naudą jie gaus remdami *Young Enterprise*. Modelis suskirstytas į auksinį, sidabrinį ir bronzinį partnerį, o nauda rėmėjams gali būti įvairi – nuo firmos ženklo ant visos *Young Enterprise* nacionalinio lygio pristatymo (informacinės) medžiagos iki galimybės partneriui savo rinkodarai naudoti *Young Enterprise* ženklą.

6.2. Sistemos būklė ir valstybinio sektoriaus parama

Integravimas į mokymo programą

Mokinių įmonių programos gali būti plėtojamos kaip mokyklos mokymo programos dalis arba kaip užmokyklinė veikla. Kai kuriose šalyse taikomi abu būdai, tuo tarpu kitose šalyse programos daugiausia yra mokymo programos dalis (taip yra **Čekijoje, Suomijoje, Airijoje, Austrijoje** ir **Norvegijoje**) arba daugiausia užmokyklinė veikla (taip yra **Belgijoje**²¹, **Estijoje, Vokietijoje** ir **Švedijoje**). Be to, mikroįmonių veikla gali vykti įprastų pamokų metu arba vietoj popamokinės ar užmokyklinės veiklos, kai mokiniai rūpinasi savo verslu po pamokų. Daugeliu atvejų šie du būdai taikomi kartu,

²¹ Prancūzų bendruomenė

o, pavyzdžiui, **Belgijoje** (Prancūzų bendruomenėje), **Estijoje** ir **Liuksemburge** mokinių įmonių programos daugiausia vyksta įprastų pamokų metu. Kai veikla yra visiškai užmokyklinė, pagrindinis trūkumas yra tai, kad mokytojai programai turi skirti papildomai laiko ir ne visada gauna atlygį už papildomą darbą.

Nors mokinių įmonių programos daugeliu ar net dauguma atvejų yra įtrauktos į mokyklų mokymo programas, apskritai jos nėra pakankamai **pripažintos** ir **remiamos** švietimo valdžios institucijų ir susiduria su **sunkumais, kai norima jas integruoti** į oficialų mokymo kursą. Praktiniai šių programų įgyvendinimo kliuviniai yra susiję su reikalavimais atitikti mokymo programų tikslus, iškeltus kiekvienam mokomajam dalykui, mokymo programų perkrovimo ir nepakankamo valandų skaičiaus dalyko turiniui sudaryti, sunkumais pritaikant tarpdalykinę metodiką kai kuriose programose ir, žinoma, su mokymo personalo motyvacijos stoka.

Kai kai kuriais atvejais kliūčių gali sukelti lankstumo stoka. Apskritai susidaro įspūdis, jog visose šalyse **mokyklos turi pakankamai savarankiškumo**, kuris leistų joms įgyvendinti mokinių įmonių programas kaip mokymo programos dalį arba kaip veiklą po pamokų. Pagrindinė kliūtis yra **mokyklų ir mokytojų nenoras** ištraukti į šias programas, kol nėra švietimo valdžios institucijų paramos, rekomendacijų ar pritarimo.

Mokinių įmonių programų įtraukimas į **nustatytą mokymo programą** valstybiniu arba regioniniu lygmeniu teigiamai veikia jų sklaidą ir sėkmę, pavyzdžiui, dėl pakilusios mokytojų motyvacijos ir padidėjusio programoms skiriamų valandų skaičiaus. Vis dėlto tam tikras skaičius **papildomų valandų** poreikis ir mokinių darbas po pamokų dažnai yra neišvengiami, ypač valdant mikroįmones, prekiaujančias tikromis prekėmis arba paslaugomis.

Formalus šių programų pripažinimas valstybinėje mokymo programoje labiau tikėtinas viduriniame **profesiniame** mokyme, kur dažniau steigiamos tariamosios arba mokomosios firmos nei tikros įmonės (taip yra, pavyzdžiui, **Austrijoje, Čekijoje ir Suomijoje**). Retesniais atvejais mokinių įmonių programos yra pripažįstamos ir rekomenduojamos valstybinėse mokymo programose viduriniam bendram mokymui (pavyzdžiui, **Airijoje, Latvijoje ir Norvegijoje**).

- **Airijoje** verslumo mokymas yra įtrauktas į aukštesniųjų klasių ciklo, įskaitant pereinamuosius metus, baigiamąją profesinio mokymo programą ir baigiamąją taikomųjų mokslų programą, programas. Kiekviena iš šių programų gali mikroįmonių programą įtraukti į mokymo planus.
- **Latvijoje** „Verslo pagrindai“ ir „Komercijos mokslai“ kursų dalyje „Verslumas“ mokiniai privalo išmokti parengti verslo planą, ir jie gali tai padaryti dirbdami savo mikroįmonėje.
- **Norvegijoje** mokinių įmonės ir verslumas yra įtraukti į darbo su praktiniu projektu programas kaip pasirenkamas dalykas žemesniojoje vidurinio mokymo pakopoje (8–10 klasės). Tam skiriama iš viso mažiausiai 228 valandos per 3 metus. Mokiniai gali rinktis arba šį dalyką, arba antrąją užsienio kalbą. Nuo 2006 metų, kai antroji užsienio kalba taps privaloma, darbo su praktiniu projektu dalykas bus siūlomas kaip atskiras programos dalykas, kurį mokiniai galės rinktis.

Regioninio lygmens pavyzdžių galima rasti **Vokietijoje**, kur federalinėje žemėje *Baden-Württemberg JUNIOR* programa yra priimta kaip 11–13 klasių projektas, o federalinėje Bavarijos žemėje nuo 2005/06 mokslo metų vidurinės mokyklos 10-os klasės mokiniai „mokroįmonės steigimą“ gali rinktis kaip pasirenkamąjį dalyką. Taip pat **Ispanijoje** Astūrijos Kunigaikštystėje *Empresa Joven Europea* programa buvo įtraukta į regioninę žemesniosios vidurinio mokymo pakopos mokymo programą.

Šiuo atžvilgiu ekspertai sutinka, kad verslumo mokymas, kaip bendrasis dalykas, turi būti įtrauktas į mokymo programą, o mokinių įmonių veikla – kaip **pasirenkamasis tos mokymo programos dalykas**. Programoms įgyvendinti yra naudinga teisinė bazė, tuo tarpu mokykloms turi būti atviri skirtingi keliai, t.y. palikta galimybė spręsti, ar integruoti šią veiklą į savo programas, ar ne. Todėl mokinių įmonių programos turi būti ne primestos, bet aiškiai rekomenduojamos. Jų priėmimas turėtų būti akivaizdus pasirinkimas oficialioje mokymo programoje.

Mokytojų rengimas ir parama jiems

Pagrindinė kliūtis, trukdanti plačiau skleisti mokinių įmonių programas, yra tai, kad mokytojams trūksta **tam reikalingų įgūdžių** (taigi ir motyvacijos), padedančių supažindinti mokinius su verslumu ir dirbti su verslo projektais klasėse. Šios programos reikalauja ne vien tik specialių žinių, bet ir keisti mokymo metodus, nes mokytojo vaidmuo keičiamas į pagalbininko. Mokytojai turi būti kruopščiai parenkami ir supažindinami su metodika, jeigu jie nori būti įtraukti į mikroįmonių plėtojimą mokyklose. Tokio supažindinimo esmė – apmokyti mokytojus aktyvių mokymo ir mokymosi metodų, ypatingą dėmesį kreipiant į grupinį darbą.

Finansinių išteklių ir darbuotojų mokyklose stoka, ypač kai mokinių įmonių programos nėra įtrauktos į mokymo programas, reiškia, kad mokytojai, kuriems yra reikalingas parengimas ir parama mikroįmonių veiklai vykdyti, ne visada jų gauna.

Paprastai pagrindinį mokytojų rengimą teikia šias programas remiančios organizacijos iš šalies (pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacijų), tuo tarpu daugumoje šalių **trūksta sistemingo rengimo** (ir pirminio, ir neatsitraukiant nuo darbo), teikiamo valstybės valdžios institucijų apie tai, kaip įgyvendinti verslumo projektus mokykloje. Be to, kartais ir pačios mokyklos neragina mokytojų priimti rengimo pasiūlymų.

Be to, papildomas mokytojų darbas su mokinių įmonėmis dažnai nėra nei pripažįstamas, nei atlyginamas. Vadinasi, mokytojams ir toliau slopinamas noras dalyvauti šioje veikloje.

Valstybės parama mokinių įmonių programoms

Daugumoje šalių mokinių įmonių programos gauna tam tikrą **paramą** (finansinę ar kitokią) iš valstybės valdžios institucijų. Vis dėlto šios paramos lygis nėra **pakankamas** platesnei šių programų sklaidai.

Dažniausiai valstybės valdžios institucijų parama yra **finansinė**. Kaip minėta anksčiau, kai kuriose šalyse lėšų šioms programoms organizuoti daugiausia gaunama iš valstybės sektoriaus. Tačiau valstybės parama daugeliu atvejų nėra sisteminga, o daugiau pagrįsta projektais arba vyksta tik vietiniu lygmeniu. Todėl nėra skatinamas ilgalaikis planavimas ir tolesnis šių programų plitimas.

Kelių šalių valstybės valdžios institucijos yra pradėjusios struktūriškai apibrėžtą **bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis**, atsakingomis už mokinių įmonių programų rengimą, įtraukdamos tokias organizacijas į nacionalinės verslumo švietimo strategijos kūrimą (**Danija, Norvegija**).

Norvegijoje *Young Enterprise Norway* yra svarbus vyriausybės partneris įgyvendinant daugumą priemonių, numatytų vyriausybės parengtoje *Verslumo švietimo strategijoje*. Valstybės finansavimą *Young Enterprise Norway* teikia Savivaldos ir regioninės plėtros ministerija, Prekybos ir pramonės ministerija ir Švietimo ir mokslo ministerija.

Aktyvi **parama** šioms programoms, kurią valstybės institucijos teikia mokytojams ir mokykloms, taip pat gali atlikti labai svarbų vaidmenį jas skleidžiant. **Belgijoje** ministerija siunčia kvietimus mokyklų vadovams, kad paskatintų juos dalyvauti programoje. **Lenkijoje** už mikroįmonių programų rėmimą yra atsakingi mokyklų valdytojai. Apskritai tokia parama daugumoje šalių yra nereguliari arba nepakankamai intensyvi ir nesistemiška.

Suomijoje finansinė parama mokykloms yra teikiama norint suteikti mokomosioms firmoms galimybę veikti, o nuolatinis regimumas garantuojamas valstybinio sektoriaus forumuose (pavyzdžiui, Švietimo tarybos tinklalapiuose). Be to, Švietimo taryba siunčia visoms Suomijos mokykloms informacines brošiūras ir raginimus dalyvauti *Young Enterprise* įmonių programoje.

Pagaliau, kaip pabrėžta anksčiau, oficialus šių programų **pripažinimas** turi lemiamos reikšmės jų sėkmei. Nors kai kuriose šalyse vienokio ar kitokio pripažinimo esama: nuo moralinio palaikymo (pavyzdžiui, ministerijos deklaracija arba pareiškimas) iki konkrečių ir veiksmingų priemonių, pavyzdžiui, mokinių įmonių, kaip rekomenduojamo dalyko, įtraukimas į mokymo programas.

Austrijoje mokinių įmonių programos yra privalomas arba rekomenduojamas dalykas mokymo programose visų rūšių vidurinėse technikos ir profesinio mokymo mokyklose, kolegijose ir aukštojo mokslo įstaigose. Austrijos valstybinės institucijos moka mokytojams už šią veiklą ir teikia jiems tolesnį rengimą. Be to, abiejų Austrijoje egzistuojančių programų (*Practice Firms* ir *Junior*) priežiūros centrai yra finansuojami valstybės.

Kai kuriose šalyse organizuojant mokinių įmonių programas susiduriama su reikšmingais praktinio pobūdžio sunkumais dėl neaiškios **teisinės** ir **administracinės** sistemos (pavyzdžiui, mikroįmonių apmokestinimo atveju). Ši problema išsamiai aptariama 6.3 skyriuje .

Ekspertų grupė buvo paprašyta apibrėžti **rodiklius**, kurie rodytų, koku mastu valstybės politika remia mokinių įmonių veiklą ir apskritai praktiniu mokymu pagrįstą verslumo švietimą. Šie rodikliai pateikiami žemiau kaip galima priemonė valstybės politikai šioje srityje įvertinti.

Remiančios politikos šioje srityje kūrimo rodikliai:

1) Vyriausybė kuria **bendrą** verslumo švietimo mokyklose rėmimo **strategiją**;

- 2) Egzistuoja **teisinė** ar **administracinė sistema** arba **sutartis**, pripažįstanti mokinių įmones kaip ugdomąją priemonę ir garantuojanti, kad šių įmonių veiklai nebūtų trukdoma;
- 3) Mokinių įmonių programos yra oficialiai švietimo valdžios institucijų **pripažįstamos** arba **rekomenduojamos** taikyti bendrajam ir profesiniam viduriniam mokymui, be to, yra pateikiamos jų įgyvendinimo gairės;
- 4) **Mokyklos** yra **lanksčios**, savarankiškos ir laisvos steigti mokinių įmones ir įtraukti jas į mokymo programą arba plėtoti kaip užmokyklinę veiklą, taip pat yra skatinamos taikyti šią metodiką;
- 5) Mokytojai nustatytuose pradinio rengimo kursuose arba neatsitraukiant nuo darbo yra **specialiai rengiami**, kaip mokinių įmonių programas diegti klasėje;
- 6) Papildomas **mokytojų** darbas, kurį jie atlieka mokinių įmonių veikloje, yra pripažįstamas ir atlyginamas;
- 7) **Kitos** mokinių įmonių programos skleidžiančios **organizacijos** (pavyzdžiui, nevyriausybines organizacijos) yra remiamos valstybinių institucijų, ir (arba) su pastarosiomis yra sudariusios sutartį dėl šių programų taikymo mokyklose.

6.3. Mokinių įmonių teisinis statusas ir jų valdymas

Kai kuriose šalyse mokinių įmonių programos susiduria su kliūtimis, kurias sukelia administravimo ir apmokestinimo tvarka, nes mikroįmonių, vykdančių tikrą ekonominę veiklą, teisinis statusas nėra aiškiai apibrėžtas.

Jeigu finansų institucijos jų nepripažįsta kaip ugdomosios priemonės arba neegzistuoja konkrečios joms taikomos tvarkos, mikroįmonėms gali tekti laikytis tų pačių administracinių reikalavimų, kurie taikomi tikroms įmonėms.

Įvairaus lygio problemų esama, pavyzdžiui, **Čekijoje, Estijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Ispanijoje** ir **Švedijoje**.

Konkrečios teisinės ir administracinės sistemos trūkumas arba susitarimo su finansų institucijomis nebuvimas gali turėti tiesioginės įtakos mokyklų išitraukimui į šią veiklą ir **trukdyti** taikyti tokias programas, nes mokytojams ir mokyklų vadovams terūpės tik ekonominiai ir teisiniai šios veiklos aspektai.

Apibendrinant tenka pabrėžti šias **pagrindines praktines problemas**:

- Biurokratinių ir administracinių procedūrų laikymasis;
- Mokestiniai klausimai: pajamų mokesčio ir pridėtinės vertės mokesčio mokėjimas;
- Apskaitos problemos;
- Mikroįmonių, dalyvaujančių mokinių ir mokytojų įsipareigojimai ir atsakomybė;
- Negalima bendradarbiauti su tikromis įmonėmis ir atlikti bankinių operacijų;
- Galimi nusiskundimai iš egzistuojančių tikrų įmonių (konkurencijos problema).

Pasitaiko atvejų, kai mokyklos direktoriai atsisako leisti mokykloje veikti mokinių įmonėms, nes bijo gauti priekaištų iš valstybės institucijų, tikrinančių, ar nevykdoma nelegali veikla. Taip pat yra buvę atvejų, kai vietos valdžios institucijos kišosi į mokinių įmonių veiklą arba į kai kuriuos renginius, pavyzdžiui, prekybos mugės, ir nurodinėjo, kad turi būti laikomasi tos pačios tvarkos ir kad turi būti užpildyti tokie patys dokumentai, kurių reikalauja įstatymai iš oficialiai registruotų komercinių įmonių.

Esant tokiai nepalankiai situacijai, mokinių įmonės negali visokeriopa dalyvauti ekonominiame gyvenime. Tokios situacijos sukuria didžiules **kliūtis**, trukdančias mikroįmonių plėtrai ir mokinių mokymuisi, nes šios metodikos yra pagrįstos praktine patirtimi. Kadangi mikroįmonės nėra juridiniai asmenys, jos negali mikroįmonės vardu išrašyti arba priimti sąskaitų faktūrų. Tokiais atvejais už administracines ir finansines procedūras paprastai būna atsakinga programą vykdanči organizacija, arba studentai veikia kaip privatūs asmenys. Be to, gali būti taip, kad studentai neturi galimybės teisiškai bendradarbiauti su kitomis komercinėmis įmonėmis (pavyzdžiui, parduoti jų prekių parduotuvėms, teikti didesnius užsakymus, pirkti pigesnes žaliavas tiekimo bazėse ir pan.). Pagaliau mikroįmonėms gali būti neleista atidaryti sąskaitos banke, taip užkertant joms galimybę atlikti atsiskaitymus per banką.

Visiems turi būti aiškūs mokinių įmonių **apribojimai ir jų teisės**, tik tuomet šios programos galės plėtotis ir augti. Teisinės ir administracinės procedūros turėtų leisti mokiniams prekiauti su tikromis įmonėmis (pavyzdžiui, parduoti jų gaminius parduotuvėms), tokiu atveju mokiniai rizikuotų mažiau nei tikrosios įmonės. Šitai mokiniai gali išmokti daug daugiau apie veiklą tikrame verslo pasaulyje.

Vienose šalyse yra sukurtos konkrečios mokinių įmonių priežiūros sistemos arba sudarytos sutartys tarp programų skleidžiančių organizacijų ir finansinių institucijų (pavyzdžiui, **Belgijoje, Vokietijoje, Suomijoje, Nyderlanduose ir Norvegijoje**), kitose šalyse nereikėjo daryti jokių ypatingų žingsnių, nes veikianti sistema jokiais būdais netrukdo mokinių įmonių veiklos.

Belgijoje pridėtinės vertės mokesčių inspekcija išimties tvarka oficialiu administraciniu nutarimu atleido mokinių įmones nuo pridėtinės vertės mokesčio.

Suomijoje mokesčių inspekcija mokinių įmonių programose dalyvaujančioms mikroįmonėms nustatė pajamų deklaravimo tvarką. Kad su mokesčių inspekcija nekiltų nesklandumų, yra paaiškinta mikroįmonių pajamų deklaravimo mokesčių deklaracijoje procedūra. Ši tvarka taip pat apsaugo nuo piktnaudžiavimo mikroįmonės statusu tais atvejais, kai vykdoma „tikra“ komercinė veikla, ir apibrėžia mikroįmonės ribas. Mokinių įmonių programa gali būti vykdoma mokyklose naudojant tikrus pinigus, o kai apyvarta viršija 3000 eurų, mikroįmonėms patariama apsilankyti vietos mokesčių inspekcijoje. Jeigu mokinių įmonei reikia, jai suteikiamas ir PVM mokėtojo kodas.

Nyderlanduose mokinių įmonės yra registruojamos ne Prekybos rūmuose, o *Jong Ondernemen* (mikroįmones remianti organizacija), ir su mokesčių inspekcija yra sudaryta sutartis, kad, norint išvengti administracinių problemų (kadangi mokinių įmonės steigiamos tik vieniems mokslo metams), mokinių įmonės moka mokesčius *Jong Ondernemen* organizacijai. Mokinių įmonės yra taip pat draudžiamos, kad, esant reikalui, jos būtų apsaugotos nuo atsakomybės ir gautų reikiamą teisinę pagalbą.

Norvegijoje mokinių įmonės nemoka nei mokesčių, nei PVM. Jos neturi registruotis centriniame privačių įmonių registracijos biure, skelbti metinių ataskaitų ir pan.. Apmokestinimo tvarka numato galimybę gauti tam tikro dydžio pelną ir nemokėti jokių mokesčių.

Daugeliu atvejų mokinių įmonių programa organizuojama bendradarbiaujant su institucija, kuri mokinių įmonėms garantuoja teisinį aiškumą ir apmoka draudimą. Institucijos mokinių įmonėms nustato procedūrinę tvarką, kurios turi laikytis visi dalyviai. Taip yra, pavyzdžiui, **Vokietijoje** (pavyzdžiui, *Deutsche Kinder-und Jugendstiftung* ir „*Schüler unternehmen was!*“ programa). **Austrijoje** mokinių įmonių teisinį statusą ir administracinį organizavimą taip pat garantuoja nacionalinės jas skleidžiančios organizacijos (*ACT, Junior*), kurios su valstybės valdžios institucijomis yra sudariusios specialias sutartis tam, kad būtų išvengta bet kokių teisinių problemų.

Ten, kur būtina, **egzistuojanti sistema turi būti sutvarkyta**, nes mikroįmonės valdymas mokiniams, mokytojams ir mokykloms, dalyvaujantiems programose, gali sukelti rimtų administracinių ir teisinių rūpesčių. Tai gali būti padaryta konkrečiais **susitarimais** tarp remiančių organizacijų ir atitinkamų valdžios institucijų, **konkrečiu reglamentavimu** arba oficialiai pripažinus visus įprastos įmonės požymius turinčius **imitacinius darinius**, kurių veikla siekia ugdomųjų tikslų.

Vis dėlto tose šalyse, kuriose esama daug įvairių programų, negalima kurti nelanksčios, visiems vienodai taikomos teisinės bazės, nes tai labai suvienodintų įvairias programas ir sukeltų nepatogumų mokykloms; šiuo metu mokyklos gali rinktis sau pačią tinkamiausią koncepciją.

Pageidautina būtų konkrečiai suderinti mikroįmonių **pelno apmokestinimo** ir **PVM** mokėjimo klausimus.

Labai svarbūs elementai yra **visų skirtingų veikiančiųjų asmenų įsitraukimas ir jų koordinavimas**. Mokinių įmonių idėją skleidžiančios organizacijos, švietimo, finansų ir pramonės ministerijos turi sutarti dėl bendrų principų ir juos suprasti.

Bet kuri teisinė bazė, konkreti tvarka ar susitarimai galėtų siekti šių **tikslų**:

- Oficialaus mokinių įmonių, kaip ugdomosios priemonės, pripažinimo;
- Mokinių įmonių veiklos masto apibrėžimo (atsižvelgiant į egzistuojančių programų skirtumus);
- Teisės mokinių įmonės vardu išrašyti sąskaitas faktūras, atlikti pinigines operacijas ir atsidaryti sąskaitą banke;
- Teisinio aiškumo, mokinių įmonių nariams prekiaujant su tikromis įmonėmis arba vykdant projektą privačiam sektoriui, sukūrimo;
- PVM išimčių ir kitų mokesčių lengvatų, kai pajamos neviršija tam tikros nustatytos sumos (arba, esant reikalui, šią sumą padidinti);
- Aiškaus atsakomybių apibrėžimo ir paskirstymo (mikroįmonės, mokyklos, mokytojai).

7. Išvados

Verslumo švietimas turi būti vertinamas gana **plačiu požiūriu**. Šį švietimą sudaro ugdymas savybių, reikalingų versliai asmenybei, tokių kaip gebėjimas imtis iniciatyvos, atkakliai siekti savo tikslo esant sunkumams, spręsti problemas, rasti sprendimus, būti lanksčiam ir kūrybingam ir t.t.. Bet kurios mokinių įmonės programos **tikslus** turi sudaryti ne tik žinios apie verslo kūrimo procedūras, bet ir įvairiausių daugialypių įgūdžių ir verslininkiškų savybių ugdymas.

Mokinių įmonės yra **vienas iš geriausių metodų** ir neabejotinai **labai veiksminga priemonė** verslumo dvasiai mokykloje skatinti. Įgyvendinant šias programas, mokiniai supažindinami su verslumo teikiamomis galimybėmis ir sudaromos galimybės jiems išsiugdyti įvairiausius įgūdžius, kurie padės jiems ne tik būsimos profesinės karjeros raidai, bet ir jų, atsakingų ir aktyvių visuomenės narių, gyvenime. Svarbus dalyvavimo mokinių įmonėse rezultatas gali būti jaunų žmonių paskatinimas domėtis galimomis verslo perspektyvomis ir pradėti savo komercinę veiklą arba pasirinkti savo karjeros pradžia darbą augti siekiančioje nedidelėje įmonėje. Tai yra veiksnys, lemiantis tolesnę Europos plėtotę ir konkurencingumą.

Šios programos gali atlikti svarbų **regioninės plėtros politikos** priemonės vaidmenį. Iš tikrųjų ypač mažiau išsivysčiusiuose ar labai atokiuose regionuose, ši veikla, padėdama kurti tiesioginius ryšius su vietos bendruomene, gali skatinti mokyklą baigiančiuosius neišvykti iš regiono.

Norint kuo didesniai mokinių skaičiui sudaryti galimybę dalyvauti šiose programose, svarbu, kad būtų garantuotos kai kurios **pagrindinės sąlygos** (palaikanti mokymo programa, mokyklų savarankiškumas, pakankamas finansavimas, mokytojų parengimas ir motyvacija).

Už tolesnę šių programų sklaidą neturėtų būti atsakingos tik švietimo valdžios institucijos: tai įmanoma tik organizavus **bendradarbiavimą** tarp įvairių ministerijų, vietos valdžios, verslo struktūrų, nevyriausybinų organizacijų, švietimo įstaigų.

Ryšiai su vietos bendruomene ir su verslo pasauliu ir aktyvus **verslo partnerių**, kaip mentorių ir konsultantų, dalyvavimas yra svarbūs mokinių įmonių programų sėkmės veiksniai.

Švietimo valdžios institucijų vaidmuo yra lemiamas, kai reikia oficialiai pripažinti šių programų svarbą ir įtraukti jas į mokymo programas kaip akivaizdų pasirenkamąjį dalyką, padedantį siekti platesnio tikslo – verslumo švietimo skatinimo.

Reikia pripažinti, kad dauguma įgūdžių, įgyjamų dalyvaujant mokinių įmonių programose, turi **tarpdalykinę reikšmę**. Todėl darbu mokinių įmonėje pasiekiami daugelis kitiems mokomiesiems dalykams keliamų tikslų, vadinasi, papildomos naudos gauna visi mokomieji dalykai. Tai svarbus argumentas, palaikantis mokinių įmonių sklaidą, kurią galima pateikti skeptiškomis administracijoms ir mokyklų vadovams.

Mokinių įmones galima laikyti svarbia **visą gyvenimą trunkančio mokymosi** dalimi. Verslumo švietimas turi būti visą gyvenimą trunkančio mokymosi dalis. Jį reikia skatinti visuose mokymo lygmenyse: nuo pradinio mokymo iki magistrantūros studijų.

7.1. Pagrindinės išvados:

Metodika

Abu metodai, pagrįsti **tikra** ir **tariama** komercine veikla, gali būti veiksmingai taikomi su sąlyga, kad bet kuri tariama veikla nebūtų per daug abstrakti ar vykdoma izoliuotai: sąveika su kitais mokiniais, mokytojais ir konsultantais bei ryšiai su pasauliu už mokyklos ribų yra svarbios mokinių įmonių programų dalys.

Dauguma nustatytų programų trunka **vienus mokslo metus** (nuo 9 iki 10 mėnesių): panašu, kad tokia trukmė yra tinkama sudėtingam verslo vadybos pasauliui išstudijuoti. Vis dėlto sėkmingai yra taikomos ir trumpesnės programos (nuo 3 iki 5 mėnesių trukmės).

Geriausia mokinių įmonių programų vykdymo **praktika** pabrėžia tam tikrus aspektus, pavyzdžiui, komandinį darbą ir mokinių laisvę plėtoti savo pačių idėjas. Be to, ryšių su verslo pasauliu ir vietos bendruomene kūrimas bei **mentorių ir verslo konsultantų** pagalba yra svarbūs mikroįmonių programų sėkmės veiksniai. Vis dėlto dažnai sunkiausia būna, ypač mažiau išsivysčiusiuose ar labai atokiuose regionuose, rasti pakankamai savanorių iš verslo pasaulio.

Sklaida

Mokiniai, dalyvaujantys mikroįmonių programose, tebesudaro **mažumą** (daugumoje šalių per paskutiniuosius mokslo metus programose dalyvaujantys vidurinių mokyklų mokiniai sudarė mažiau nei 1 %). Vis dėlto **mažiausiai 200 000 vidurinės mokyklos moksleivių 25 ES valstybėse ir Norvegijoje kasmet dalyvauja šiose programose**. Mikroįmonių veikla neturi būti primetama visiems mokiniams, o verčiau skatinama ir rekomenduojama kaip vienas iš pasirenkamų platesnės verslumo švietimo struktūros dalykų. Todėl kur kas didesnis yra **mokyklų**, siūlančių šias programas, **skaičius**. Po **Airijos ir Jungtinės Karalystės** (kur programose dalyvauja nuo 40 iki 50 % visų vidurinių mokyklų) geriausiai atrodo šalys, kuriose maždaug 30 % visų vidurinių mokyklų siūlo mikroįmonių programas. Visose kitose tirtose šalyse dalyvaujančios vidurinės mokyklos sudaro nuo 3 iki 15 %. Dalyvaujančių šiose programose mokyklų skaičius turėtų būti padidintas.

Turima negausi dalyvavimo pagal **lytį** informacija rodo, kad tarp vyriškos ir moteriškos lyties dalyvių yra pusiausvyra, moteriškos lyties dalyvės kai kuriose programose net sudaro daugumą.

Šios programos gali būti taikomos **visuose švietimo lygmenyse** (įskaitant pradinį mokymą ir aukštąjį mokslą) ir **bet kokio tipo mokykloje**: ir bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje, ir profesinėje mokykloje ar verslo ir prekybos mokyklose. Vis dėlto beveik visose šalyse didžiausia mokinių dauguma šioje veikloje dalyvauja **aukštesniojoje vidurinio mokymo pakopoje**. Mokinių įmonių programos vykdomos ir kaip mokymo programos dalis **įprastų pamokų metu**, ir kaip veikla **po pamokų ne mokykloje**.

Įvertinimas ir poveikis

Nors pagrindinės **vertinimo priemonės**, tokios kaip grįžtamosios informacijos iš mokinių ir mokytojų rinkimas (savęs vertinimo, ataskaitų, mokytojų atliekamų darbo

apžvalgų pagalba), yra plačiai naudojamos šiose programose, sudėtingesni būdai (pavyzdžiui, nepriklausomas vertinimas, egzaminas programos pabaigoje ir kt.) dar nėra labai paplitę. Reikia toliau didinti mokyklų ir mikroįmonių programų teikėjų pajėgumą, ištirti ir **įvertinti** programas, kuriose jie dalyvauja. Kvalifikuotas įvertinimas padės pabrėžti sėkmes ir pašalinti trūkumus.

Europoje ligi šiol **nėra pakankamai ištirta**, kokią įtaką būsimai mokinių karjerai turi dalyvavimas mikroįmonių programose. Vis dėlto tam tikri požymiai rodo, kad šios programos yra **veiksmingos** ugdant jaunų žmonių verslininkišką dvasią. Be to, panašu, kad šios programos turi teigiamos įtakos **lygioms lyčių galimybėms**.

Įtraukimas į mokymo programas ir taikymas mokyklose

Tik kai kurių šalių mokinių įmonių programos yra oficialiai pripažintos arba rekomenduojamos taikyti kaip vienas iš pasirinkamųjų dalykų **valstybinėje mokymo programoje**. Beje, tokia tendencija yra būdingesnė profesinio švietimo srityje nei bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje.

Apskritai susidaro įspūdis, kad visose šalyse **mokyklos turi pakankamai autonomijos ir laisvės**, kas leidžia joms įgyvendinti mikroįmonių programas kaip mokymo programos dalį arba kaip užmokyklinę veiklą. Kliūtis sudaro **mokyklų ir mokytojų nenoras** dalyvauti programose, kai šios nėra remiamos, pripažįstamos arba rekomenduojamos švietimo valdžios institucijų.

Nors daugeliu atvejų mokinių įmonių programas mokyklos taiko kaip savo mokymo programų dalį, dažnai ši veikla **nėra pakankamai pripažįstama** ir susiduria su **sunkumais įtraukiant** ją į oficialų mokymo kursą. **Praktinės** šių programų įgyvendinimo **problemos** susijusios su reikalavimais atitikti mokymo programų tikslus, išskeltus kiekvienam mokomajam dalykui, nepakankamu valandų skaičiumi dalyko turiniui sudaryti, sunkumais pritaikant tarpdalykinę metodiką kai kuriose programose ir, žinoma, mokymo personalo motyvacijos stoka ir ugdomosios šių programų vertės nesupratimu.

Mokinių įmonių programų įtraukimas į **mokymo programą** valstybiniu arba regioniniu lygmeniu daro teigiamą poveikį šių programų sklaidai ir sėkmei, pavyzdžiui, padeda stiprinti mokytojų motyvaciją.

Ši veikla iš mokytojų reikalauja ne tik specialių žinių, bet ir kitų mokymo metodikų taikymo. Be to, dažniausiai verslo žinių ir patirties turi mokytojai, dirbantys profesinėse mokyklose, o bendrojo mokymo vidurinių mokyklų mokytojams tokių žinių labai trūksta. Nors pagrindinį mokytojų rengimą paprastai teikia šias programas skleidžiančios organizacijos, daugumoje šalių **trūksta sistemingo rengimo** (ir neatsitraukiant nuo darbo, ir tolesnio rengimo), kurį teiktų arba remtų valstybės valdžios institucijos, apie tai, kaip įgyvendinti verslumo projektus mokykloje. Be to, kartais pačios mokyklos visai neragina mokytojų priimti rengimo pasiūlymų.

Dažnai tam būtinai reikia **papildomo laiko ir darbo** po pamokų ne mokykloje, ypač tada, kai mikroįmonės prekiauja tikrais gaminiais ar paslaugomis. Daugeliu atvejų papildomas mokytojų darbas po pamokų nėra nei pripažįstamas, nei atlyginamas, todėl mokytojams slopinamas noras dalyvauti tokioje veikloje.

Finansavimas ir paramos priemonės

Daugeliu atvejų mokinių įmonių programas **vykdo ir organizuoja asmenys iš šalies** (pavyzdžiui, nevyriausybinių organizacijų), o ne pačios švietimo sistemos, nors programos gali gauti nemenką pagalbą iš valstybinio sektoriaus. Dėl pirmiau minėtos priežasties ir dėl to, kad kartais šios programos nėra įtraukiamos į oficialią mokyklos mokymo programą, joms dažniausiai **trūksta finansinių išteklių**.

Ši veikla grindžiama **stipria privataus sektoriaus pagalba**, kurią sudaro piniginės lėšos ir parama natūra. Priklausomai nuo šalies ir konkrečių programų kai kuriais atvejais **piniginių lėšų** daugiausia gaunama iš **valstybinių** struktūrų, kitais atvejais didesnė lėšų dalis gaunama iš **privataus** sektoriaus (įmonių, verslo asociacijų, fondų, bankų).

Daugelyje šalių mokinių įmonių programos gauna tam tikrą **paramą iš valstybės valdžios institucijų** (finansinę ar kitokią). Tačiau dažnai šios paramos mastas tebėra nepakankamas platesnei šių metodikų sklaidai. Valstybės parama pasireiškia **finansavimu**, aktyviu mokytojų ir mokyklų **skatinimu**, oficialiu **pripažinimu**, įtraukimu į **mokymo programas** kaip rekomenduojamo pasirenkamojo dalyko, **bendradarbiavimu** su skleidžiančiomis organizacijomis ir administracinių **barjerų** pašalinimu (kur reikia).

Valstybės valdžios institucijų **finansinė parama** kai kuriais atvejais teikiama tik konkrečioms projektams, ir tokios paramos laikas būna ribotas, todėl šios veiklos tęstinumas negali būti garantuojamas.

Yra šalių, kuriose mokinių įmonių programų organizavimas susiduria su svarbiais praktiniais sunkumais, kylančiais dėl neaiškios **teisinės ir administracinės sistemos** (pavyzdžiui, mikroįmonių apmokestinimo klausimai arba mokinių galimybės sudaryti sandorius su tikromis įmonėmis). Kitose šalyse yra sukurta mokinių įmonių **priežiūros sistema** arba yra sudarytos **sutartys** tarp skatinančių organizacijų ir finansų institucijų.

7.2. Ateities perspektyvos

Šių programų populiarumas Europoje auga, tačiau **dar ne visur jos yra prieinamos mokiniams**. Tik mažuma mokyklų jas teikia: daugumoje ES šalių mažiau kaip 15 % visų vidurinių mokyklų siūlo mokinių įmonių metodika pagrįstas programas.

Neignoruojant ir kitų ugdomųjų priemonių veiksmingumo, galima teigti, kad **šios programos yra svarbi galimybė įgyvendinant verslininkiško požiūrio ir verslumo įgūdžių skatinimo strategiją**, nes jos grindžiamos mokymusi kartu su praktiniu darbu.

Kiekvienas, pamatęs mokinių įmonės darbą arba jos gaminius, bus sužavėtas entuziazmo, novatoriškumo, kūrybingumo, pasitikėjimo savimi ir bendravimo įgūdžiais bei daugybe kitų savybių, kurias jaunuoliams padeda atskleisti šios programos. Šie įgyjami įgūdžiai turi atitikti bet kurio švietimo būdo, ypač vidurinio mokymo, tikslus.

Šios programos, kurias plačiai taikant skatinamas verslumo, kaip perspektyvaus pasirinkimo, suvokimas, įgyjama praktinės patirties plėtoti verslo idėją arba užsiimti verslu, gali daryti **didžiulį poveikį** mūsų visuomenei, kurioje verslininkiškas veržlumas dar nėra nepakankamai stiprus.

Šiuo metu **pagrindinės** platesnio šių programų taikymo **kliūtys** yra šios: nepakankamas pripažinimas, neaiškus ir nesvarbus vaidmuo mokymo programoje, mokytojų motyvacijos trūkumas ir specialaus jų parengimo stoka, nepakankama sklaida mokykloms iš valstybės valdžios institucijų, nepakankami finansiniai ištekliai, kurie garantuotų ilgalaikį planavimą ir tęstinumą. Dauguma problemų ir kliūčių, su kuriomis susiduriama įgyvendinant šias programas (skilimas, nepakankamas pripažinimas ir kt.), iš tikrųjų yra būdingos visai verslumo švietimo plėtrai.

Kai kurios skleidžiančios organizacijos, padedamos komercinių įmonių, mokyklų ir kai kuriais atvejais valstybės valdžios institucijų, labai aktyviai skleidžia ir garsina šias programas. **Reikia didesnių ir glaudesnių visų suinteresuotųjų dalyvių pastangų**, ypač švietimo valdžios institucijų, jeigu norima pasiekti tikslą – išplėsti šių metodikų taikymą vidurinėse mokyklose.

Iš esmės **švietimo valdžios institucijų** vaidmuo yra lemiamas, pripažįstant šių programų naudą, kada jaunuoliai įgyja tarpdalykinių gebėjimų ir įgūdžių, reikalingų asmeniniam jų tobulėjimui, padėsiančių jiems mokytis ir kitų dalykų, skatinančių tapti aktyviais, atsakingais ir klestinčiais visuomenės nariais, o kai kuriems iš jų – tapti dinamiškais ir kūrybingais vadovais ir verslininkais.

Kadangi pripažįstama, jog verslumas turi būti laikomas pagrindiniu gebėjimu, kuris turi būti įgyjamas privalomojo ir neprivalomojo mokymo metu, ir kaip mokymosi tikslas turi būti įtraukta į mokymo programas visuose lygmenyse, valstybinės švietimo institucijos yra raginamos pripažinti mokinių įmonėmis ir projektų vykdymu pagrįstas metodikas **akivaizdžiu pasirenkamuojų mokymo programų dalyku** platesniame verslumo švietimo kontekste. Be to, švietimo institucijos yra raginamos **skleisti** šią koncepciją toms mokykloms, mokyklų vadovams ir mokytojams, kurie nėra nieko girdėję apie tokias programas arba neturi užtektinai motyvacijos ar pakankamos paskatos jas taikyti. Šiuo požiūriu veiksminga priemonė gali būti **dalijimasis patirtimi ir geros praktikos pavyzdžiais**.

Kitos valstybės valdžios institucijų (įtraukiant įvairias ministerijas) paramos priemonės gali būti **finansavimas**, glaudesnis **bendradarbiavimas** su programą skleidžiančiomis organizacijomis bei teisinių ir administracinių kliūčių **pašalinimas**.

8. Rekomendacijos

Toliau pateikiamos visiems suinteresuotiems dalyviams skirtos konkrečios **rekomendacijos**, kaip veiksmingiausiai įgyvendinti mokinių įmonių metodikas, didinti šių idėjų populiarumą švietimo sistemose ir mokyklų bei mokinių domėjimąsi jomis.

Mokyklos

- 1) Mokyklos yra raginamos **domėtis** šiomis programomis, nes dauguma dalyvaujant mokinių įmonių programose įgyjamų įgūdžių turi **tarpdalykinę reikšmę**, įskaitant įvairiapusių ir asmeninius įgūdžius, taip pat pagrindinius verslumo įgūdžius. Dirbant mokinių įmonėse pasiekiami kitiems mokomiesiems dalykams priskiriami tikslai ir uždaviniai, todėl ši veikla yra naudinga ir visiems kitiems dalykams.
- 2) Mokyklos turi skatinti **mokytojus** pasinaudoti siūlomais mokymais, kaip įgyvendinti mokinių įmonių projektus.

Mokyklos, programos skleidžiančios organizacijos ir švietimo valdžios institucijos

- 1) Mokinių įmonių metodika pagrįstos **programos** turi garantuoti komandinį darbą, mokymąsi kartu su praktiniu darbu, reguliarius ryšius su mokytoju arba konsultantu ir sąveiką su aplinka už mokyklos ribų.
- 2) Darbas, kurį **mokytojai** ir **mokiniai** atlieka mokinių įmonių programų labai kartais net po įprastų pamokų, turi būti pripažintas oficialiu darbu mokykloje, o mokytojai turi būti už šį darbą skatinami.
- 3) Švietimo valdžios institucijos, programos skleidžiančios organizacijos ir mokyklos turi sukurti aiškesnes mokinių įmonių programų apžvalgos ir **įvertinimo** sistemas. Jose turi būti taikomi įgytų įgūdžių įvertinimo metodai.
- 4) Programų teikėjai ir švietimo valdžios institucijos turi sukurti aiškesnes **duomenų** apie šiose programose dalyvaujančių mokyklų ir mokinių skaičių **rinkimo** sistemas.

Verslo pasaulis

- 1) Verslo asociacijos ir įmonės yra raginamos **įsitraukti į šias programas** pagal Kolektyvinės socialinės atsakomybės strategiją. Jų parama gali būti finansinė arba natūra (įskaitant konsultantų ir mentorių pagalbą mikroįmonėms), ir tokią paramą skatinimo forma galėtų pripažinti valstybės valdžios institucijos. Įmonės iš to gautų **naudos** – galimybę samdytis labai motyvuotus jaunuolius, įgijusius darbo versle patirties ir turinčius kūrybiškumo, verslumo ir novatoriškumo gebėjimų.
- 2) Turi būti skatinamas bendradarbiavimas tarp **mokyklų** ir **vietos verslo subjektų**, nes mokinių įmonių programos negali apsiriboti tik mokykla. Todėl **verslo asociacijos** yra raginamos **savo narius supažindinti su** galimybėmis

megzti ryšius su mokyklomis ir programas skleidžiančiomis organizacijomis ir prisidėti prie programų įgyvendinimo.

- 3) **Mokyklos, verslo ir bendruomenės** ryšių kūrimas yra svarbus programų sėkmingo įgyvendinimo veiksnys. Valstybės valdžios institucijų, verslo asociacijų ir programas skatinančių organizacijų iniciatyva turi būti parengta sisteminga bendradarbiavimo „Mokykla ir verslas“ procedūra ir jo modelis.

Valstybės valdžios institucijos (valstybinio ir regioninio lygmens):

Valstybės ir regionų lygmens valdžios institucijos yra raginamos:

- 1) Kurti **bendrą** verslumo švietimo mokyklose **strategiją**. Šioje strategijoje mokinių įmonių programos turi būti pabrėžtos kaip veiksminga priemonė.
- 2) Kurti ir stiprinti reguliarių įvairių ministerijų, verslo asociacijų, nevyriausybinių organizacijų, švietimo įstaigų, savivaldybių **bendradarbiavimą**, kurio tikslas būtų tolesnė mokinių įmonių programų sklaida.
- 3) Aktyviai bendradarbiauti su **skatinančiomis organizacijomis** (pavyzdžiui, nevyriausybėmis organizacijomis), kurios plačiai skleidžia šias programas, ir įtraukti jas į nacionalinius verslumo švietimo planus.
- 4) Padėti mokykloms ir programas skatinančioms organizacijoms įgyvendinti mokinių įmonių programos ir teikti **finansinę paramą** ir (arba) pagalbą natūra.
- 5) Apskritai finansavimo pagalba, integravimu į mokymo programas, bendradarbiavimu su programos skatinančiomis organizacijomis, verslo pasaulio skatinimu garantuoti **ilgalaikį** programų **tęstinumą**.

Švietimo ministerijos:

- 1) Mokinių įmonių programos turi būti **pripažintos** ir **rekomenduojamos** švietimo valdžios institucijų kaip akivaizdus pasirenkamas bendrojo ir profesinio vidurinio mokymo programų dalykas, padedantis siekti platesnio tikslo – verslumo švietimo skatinimo;
- 2) Mokykloms turi būti suteikta pakankamai **savarankiškumo** įgyvendinti mikroįmonių programos, kurios būtų įgyvendinamos kaip mokymo programos dalis arba kaip užmokyklinė ar veikla po pamokų.
- 3) Mokinių įmones švietimo valdžios institucijos turi **aktyviai siūlyti** mokykloms, mokyklų vadovams ir mokytojams.
- 4) **Skleidžiant informaciją** su tuo susijusiems dalyviams, turi būti didinamas šių metodikų **supratimas** ir skatinama nacionalinio, regioninio ir vietinio lygmens parama. Prie to prisidėtų egzistuojančios koncepcijos sklaida ir geros praktikos pavyzdžių platinimas.

- 5) Norėdami dalintis metodinėmis rekomendacijomis ir praktiniais patarimais, Europos tinklai ir nacionalinės programos turi **keisti informacija** apie mokinių įmonių veiklos plėtrą.
- 6) **Mokytojai** turi būti rengiami pristatyti klasei mokinių įmonių programas nustatyto pradinio rengimo būdu arba neatsitraukiant nuo darbo. Toks rengimas turi apimti aktyvius mokymo ir mokymosi metodus, ypatingą dėmesį skiriant komandiniam darbui ir darbui su projektais, verslo valdymo pagrindus, ryšių su verslo subjektais ir bendruomene kūrimą, veiklos apžvalgą ir įvertinimą.

Ekonomikos ir finansų ministerijos

- 1) Ten, kur tinka ar aktualu, **pripažinti**, kad mokinių įmonės yra **ugdomoji priemonė**, kuriai neturi būti taikomi tokie patys reikalavimai ir procedūros kaip tikroms įmonėms;
- 2) Garantuoti, kad būtų pašalintos **teisinės ir administracinės kliūtys**, trukdančios steigti ir įgyvendinti mikroįmones;
- 3) Mikroįmonėms taikyti **supaprastintą apmokestinimo tvarką**, įskaitant atleidimą nuo PVM mokėjimo ir pajamų mokesčio, kai pajamos neviršija nustatytos sumos, bei teikti atsakomybės **draudimo** lengvatų;
- 4) Suteikti mokinių įmonėms galimybę **sudaryti sandorius su tikromis įmonėmis**, siūlyti pastarųjų gaminius parduotuvėms, atsidaryti sąskaitą banke.

Europos Komisija:

- 1) **Didinti** visų susijusių valstybių ministerijų (įskaitant atsakingas už švietimą, darbą, pramonę ir verslą) **supratimą**, kokios svarbios mokinių įmonių programos yra verslumo švietimui ir kai jos padeda įgyti gyvenimui svarbių įgūdžių. Tokiu būdu didėtų programų pripažinimas valstybiniu lygmeniu.
- 2) **Skatinti** įvairių šalių ir suinteresuotųjų dalyvių, įskaitant verslo asociacijas, **keitimąsi žiniomis ir gera praktika**.
- 3) **Skleisti informaciją** apie šias programas ir jas **populiarinančią medžiagą** aiškiai parodant, kad jos prisideda siekiant ES nustatytų švietimo, užimtumo ir augimo tikslų.
- 4) Europos ir valstybės lygmeniu **remti renginius**, kurie demonstruoja mokinių įmonių veiklą (pavyzdžiui, prekybos mugės).
- 5) Skatinti **Europos tyrimų**, kuriais būtų įvertinamas tokių programų poveikis, plėtojimą.

Visi susiję dalyviai:

- 1) Visų lygmenų valstybės valdžios institucijos, verslo partneriai ir mokyklos yra raginami didinti mokinių įmonių veiklos sklaidą tam, **kad visi susidomėję mokiniai turėtų galimybę dalyvauti** šiose programose.
- 2) Labiau **tirti poveikį**, kurį dalyvavimas šiose programose daro mokinių gyvenimui ir apskritai visuomenei. Turi būti tiriami ne tik įgyti įgūdžiai, bet ir profesijos pasirinkimas, studijų pasirinkimas, bet ir analizuojamas verslo įmonių, kurias įsteigė buvę mokiniai, skaičius. Kuo daugiau bus žinoma apie šių programų poveikį, tuo daugiau strategijos kūrėjų ir švietimo valdžios institucijų dėmesio sulauks verslumo švietimas.

ANNEX: Inventory of student company programmes in secondary education identified according to the adopted definition (school year 2003/2004):

	<i>Name of programme</i>	<i>Name of promoting organisation</i>	<i>Level of applic.</i>	<i>Information</i>
Austria	Junior	Junior Österreich	National	www.junior.co.at
	Practice Firm	ACT	National	www.act.at
Belgium	Mini-entreprise	asbl Les Jeunes Entreprises	Regional	www.lesjeunesentreprises.be
	Mini-ondernemingen	Vlajo (Vlaamse Jonge Ondernemingen)	Regional	www.vlajo.be
	Practice Firm	COFEP	National	www.cofep.be
	Vaardig Ondernemen en Ondernemende Vaardigheden	Network For Training Entrepreneurship, Belgium	Regional	www.nfte.be
Czech Rep.	The Company Programme	Junior Achievement Czech Republic	National	www.jacr.cz
	Practice Firm	Centre of Practice Firms (CEFIF)	National	www.nuov.cz
Denmark	The Company Programme	Young Enterprise Denmark	National	www.ja-ye.dk
	European Business Games	European Schoolnet	National	www.business-games.dk
	SIMU Practice Firm	Simu-Center	National	www.simu.dk
Estonia	The Company Programme	Junior Achievement Estonia	National	www.ja.ee
Finland	The Company Programme	Young Enterprise Finland	National	www.nuoriyrittajyys.fi
	Practice Firm	Finnish Practice Enterprises Centre (FINPEC)	National	www.finpec.fi
France	Mini-entreprises	Fédération des associations Jeunes Entreprises FAJE, Académies d'Amiens, Lyon, Limoges, Clermont Ferrand et Versailles	Regional	www.jeunes-entreprises.org ; secretariat.faje@wanadoo.fr
	Création d'entreprise du secteur cafés – hôtels- restaurants	AGPCE	National	roger.benad@wanadoo.fr
	Entreprendre au Lycée	Académies Marseille et Nice, Guyane et Guadeloupe.	Regional	Entreprendre.lycee@free.fr ; ce.daet@ac-aix-marseille.fr ; ce.daet@ac-nice.fr
	Une entreprise dans votre lycée (La Basket-entreprise)	Académie de Nantes	Regional	dafpic.formation-initiale@ac-nantes.fr
	CCI des Jeunes	Académie de Montpellier	Regional	patrick.brisset@ac-montpellier.fr
	Une entreprise dans votre lycée	Académie de Rennes	Regional	ce.daet@ac-rennes.fr
	Créons Ensemble	Académie de Bordeaux	Regional	Jean-claude.weidmann@ac-bordeaux.fr

	Graine de Boîte	Académie d'Orleans-Tours	Regional	evelyne.binet@ac-orleans-tours.fr
	Challenge "Destination Entreprises"	Association Destination Entreprises, Académies de Limoges et Martinique	Regional	rossignolnadine@wanadoo.fr
	Demain mon Entreprise	CCI Versailles Académie de Versailles	Regional	rwolezyk@versailles.cci.fr
	Mini-entreprises dans les collèges francs comtois	MEDEF (Mouvement des entreprises de France), Académie de Besançon	Regional	formation@medef.fr nche-comte.com
	Mini-entreprises: Centre des Jeunes Dirigeants	Académie de Lille	Regional	od@odicee.com
	Concours «Jeunes créez en Auvergne»	Mission Régionale pour la création d'Entreprise (MRCE), Académie de Clermont Ferrand	Regional	mrce@ard-auvergne.com
	Concours « Entreprendre »	Centre de ressources pour la création d'activités innovantes (PROMOTECH CEI), Académie de Nancy-Metz	Regional	direction.promotech@wanadoo.fr
Germany	JUNIOR Junge Unternehmer initiieren-organisieren-realisisieren	JUNIOR-Office (Institut der deutschen Wirtschaft) (Junior Achievement Young Enterprise Germany)	National	www.juniorprojekt.de
	Achievers International	Achievers International	National	www.achieversinternational.org
	Schüler Unternehmen was!	Deutsche Kinder- und Jugendstiftung	National	www.dkjs.de/schuelerunternehmen.de
	business@school	Boston Consulting	National	www.business-at-school.de
	Jugend gründet	Bundesministerium für Bildung und Forschung, Steinbeis-Transferzentrum an der Hochschule Pforzheim	National	www.jugend-gruendet.de
	Start-Up Werkstatt	Deutscher Sparkassen- und Giroverband, Stern; McKinsey	National	www.startup-werkstatt.de
	Schul/Banker – Das Bankenplanspiel	Bundesverband deutscher Banken	National	www.schulbanker.de
	Practice Firm	Zentralstelle des Deutschen Übungsfirmenrings (ZÜF)	National	www.zuef.de
	Get up Wettbewerb "Schüler gründen Unternehmen"	Gesellschaft zur Förderung neuer Technologien e.V. Bildungswerk der Thüringer Wirtschaft e.V.	Regional (ended in 2004)	www.getup.org
	Jungunternehmerschule	Wirtschaftsförderungsgesellschaft Güstrow mbH, Landkreis Güstrow, Unternehmerverband Norddeutschland, Region Güstrow, Ostsee-Sparkasse Rostock	Regional	www.bilse.de/jus

	Ifex	Wirtschaftsministerium Baden-Württemberg	Regional	www.ifex.de
	TheoPrax	Fraunhofer-Institut für chemische Technologie	Regional	www.theo-prax.de
	Ideen machen Schule	Hans Lindner Institut	Regional	www.regensburg.de/wirtschaft/existenzgruender/existenzgruender-spiel
	SCHUB - Schulen machen Betrieb	Bildungswerk der Wirtschaft Mecklenburg-Vorpommern e.V.	Regional	www.bildungswerk-wirtschaft.de/swevne/schub
Hungary	The Company Programme	Junior Achievement Hungary	National	www.ejam.hu
	Practice Firm	National Institute of Vocational Education	National	http://www.gtbbp.hu/zuf/
Ireland ¹	“Get up and Go” Mini Company Programme	Transition Year Programme, Second Level Support Service	National	http://ty.slss.ie
	“Blast:Beat” Music Mini Company Programme	Treasure Island Records	National	www.treasureisland.ie
	Company Programme	Junior Achievement Ireland	National	www.juniorachievement.ie
	Student Enterprise Awards	City and County Enterprise Boards	National	www.studententerprise.ie
	Young Entrepreneurs Scheme	Young Entrepreneurs Scheme	National	
Italy	Impresa in azione	Junior Achievement Italia	National	www.junioritalia.org
	Imprese Formative Simulate	Centrale di Simulazione	National	www.simulimpresa.com
Latvia	Student Learning Company	Junior Achievement Latvija	National	www.jal.lv
Lithuania	The Company Programme	Junior Achievement Lithuania	National	www.lja.lt
	Virtual Firm	SimuLith Centre	National	http://sl.viko.lt/
Luxembourg	Mini-entreprises	Ministère de l’Education nationale	National	
Netherlands	Mini-Ondernemingen	Mini-Ondernemingen Nederland	National	www.jongondernemen.nl
	Practice Firm	SimNet	National	www.simnet.nl
Norway	Pupil companies Youth companies	Young Enterprise Norway	National	www.ue.no
	Simu-companies	SimuNor	National	www.simunor.no
Poland	Young Mini-Enterprise	Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	National	www.junior.org.pl
	Managing Firm	Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	National	www.junior.org.pl

	September Package	Fundacja Małych i Średnich Przedsiębiorstw KOMANDOR	National	www.fundacja.komandor.pl
	Simulation Firms	Polish Centre of Simulation Firms - CENSYM	National	www.cku.zgora.pl/censym/CSstart.html
	Establish and Run a Company	Centrum Edukacji Obywatelskiej	National	www.ceo.org.pl
	Economics - every day	Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości	Regional	www.junior.org.pl
	School Laboratory of Entrepreneurship	Teachers' Association of Entrepreneurship and Economic Education	Regional	www.nauczyciele.org
	Practical School of Entrepreneurship	Business Chamber of Podkarpacie	Regional	www.pig-chamber.com.pl
Romania	The Company Programme	Junior Achievement Romania.	National	www.jar.ro
	Practice Firm	ROCT (Romanian Coordination of Training firms)	National	http://www.roct.ro/ro/index.php
Slovakia	The Company Programme	Junior Achievement Slovakia	National	www.jasr.sk
	Practice Firm	SCCF - Slovak Center for Training Firms	National	http://www.siov.sk/siov/dokhtm/5sccf/sma_in2.htm ; http://www.siov.sk/
Spain	Practice Firm	Fundación INFORM	National	www.inform.es
	Empresa Solidaria	Junior Achievement Spain	National	www.jaes.es
	Empresa Joven Europea (EJE)	Valnalón Ciudad Tecnológica	Regional	www.valnalon.com
Sweden	Young Enterprise (Ung Företagsamhet)	Young Enterprise Sweden	National	www.ungforetagsamhet.se
	Practice Firm	Business Training Centre (BTC)	National	www.businesstrainingcentre.nu
	Summerentrepreneur (Sommarlovsentreprenör)	Open for business in the county of Västernorrland	Regional	www.ofb.nu
U.K.	The Company Programme - Team Programme	Young Enterprise UK	National	www.young-enterprise.org.uk
	Practice Firm	EGNI (UK Central Office for Practice Companies and Virtual Firms)	National	http://egni.morganwg.ac.uk/
	EBP - Education Business Partnerships	NEBPN – The National Education Business Partnerships Network	Local	www.nebpn.org

¹ In Ireland, students involved in the Leaving Certificate Vocational Programme (<http://lcvp.slss.ie>) and the Leaving Certificate Applied (<http://lca.slss.ie>) are generally involved in a programme of enterprise studies which may involve mini companies.